

PILAR 3

2019

Sparebanken Øst

RISIKO- OG
KAPITALSTYRING
Mars 2020

1.	INNLEDNING	3
2.	KORT OM NORSK ØKONOMI I 2019.....	10
3.	UTSIKTENE VIDERE	11
4.	KREDITTRATING SPAREBANKEN ØST	13
5.	KONSERNSTRUKTUR OG FORRETNINGSMODELL	15
6.	HELHETLIG RISIKOSTYRING	19
7.	KREDITTRISIKO	26
8.	MARKEDSRISIKO	32
9.	LIKVIDITETSRISIKO	36
10.	OPERASJONELL RISIKO	40
11.	STYRING OG KONTROLL AV ANDRE RISIKOER	42
12.	GODTGJØRELSE	43
13.	LISTE OVER FIGURER	46
14.	LISTE OVER TABELLER	46
15.	HOVEDTYPER AV ANSVARLIG KAPITAL	47
16.	VEDLEGG	47

1. Innledning

Denne rapporten inneholder informasjon om risikostyring og kapitaldekning i tråd med gjeldende bestemmelser i Finansforetaksloven og CRR/CRD IV-forskriften. Paragraf 14-5 i Finansforetaksloven bestemmer at finansinstitusjoner, kredittforetak, finansieringsforetak og holdingselskaper for slike foretak skal offentliggjøre informasjon om virksomheten, risikoen knyttet til foretaket og ansvarlig kapital.

Metodene som anvendes for beregning av kapitalkrav for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko er beskrevet, sammen med informasjon om konsernets styringssystemer, måling og rapportering av risiko. Utfyllende informasjon om løpende finansiell stilling og utvikling gis i konsernets års- og kvartalsrapporter. Alle tall i tabeller og figurer er oppgitt samlet for konsernet og i millioner kroner, hvis ikke annet er angitt. Rapporten oppdateres minst årlig. Til rapporten hører vedlegg i form av en rekke tabeller, hvorav mange oppdateres kvartalsvis eller halvårlig. Informasjon om ansvarlig kapital er en av de kvartalsvis oppdaterte tabeller.

1.1. Kapitaldekningsregelverket

Finansforetakslovens kapittel 14 om kapital- og soliditetskrav bygger i stor grad på regulering av finansinstitusjoner fra EU i form av direktivet Capital Requirements Directive IV (CRD IV), satt i verk i EU 1. januar 2014. Dette regelverket er sin tur basert på «Basel III», den tredje og utvidede versjon av globalt rammeverk for kapital- og likviditetsstandarder fra Baselkomiteen (Basel Committee on Banking Supervision).

Norsk lovverk

Finansforetaksloven er sentralt i lovverket for å styre norske finansforetak, og kapittel 14 beskriver overordnede soliditets- og likviditetskrav. Utfyllende spesifikasjon av kravene om soliditet er gitt i «Forskrift om kapitalkrav og nasjonal tilpasning av CRR/CRD IV» (CRR/CRD IV-forskriften), «Forskrift om finansforetak og finanskonsern» (Finansforetaksforskriften) og «Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, pensjonsforetak, oppgjørssentraler og verdipapirforetak». I tillegg gjelder en rekke EU-forordninger ved inkorporasjon via EØS-avtalen.

Som i tidligere versjoner er kapitaldekningsregelverket basert på tre pilarer:

- **Pilar 1:** Minimumskrav til kapitaldekning.
- **Pilar 2:** Krav til vurdering av samlet kapitalbehov (ut over definerte risikoområder eksplisitt beregnet under pilar 1) samt individuelt tilsyn og evaluering fra Finanstilsynet.
- **Pilar 3:** Krav til offentliggjøring av informasjon. Offentliggjøringen gjennom herværende dokument kalles på grunn av parallellitet med Basel-regelverket derfor «Pilar 3-rapporten». Kapittel åtte i CRR redegjør for kravene til rapporteringen.

I tillegg til dette kommer kravet til uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio).

1.2. Pilar 1

Minimumskravet til ansvarlig kapital beregnes forenklet sagt som forholdet mellom ansvarlig kapital og et beregningsgrunnlag beregnet på risikovektet balanse etter følgende oppsett:

$$\frac{\text{Kjernekapital} + \text{Tilleggskapital}}{\text{Risikovektet beregningsgrunnlag for kredittrisiko, markedsrisiko, operasjonell risiko}} > 8\%$$

Det finnes ulike metoder for beregning av beregningsgrunnlaget, noen av dem kun tillatt etter godkjenning fra Finanstilsynet. Følgende metoder er valgt for alle finansinstitusjoner i Sparebanken Øst-konsernet (detaljer om metodene finnes i CRR, Finansforetaksloven og tilhørende forskrifter):

Risikoområde	Metode
Kredittrisiko	Standardmetoden
Markedsrisiko	Standardmetoden
Operasjonell risiko	Basismetoden
CVA-tillegget	Standardmetoden
Engasjementsbeløp derivater	Markedsverdimetoden

Minimumskravet skal dekkes med 4,5 % ren kjernekapital. Kjernekapital består av ren egenkapital og annen godkjent kjernekapital (hybridkapital), og skal til enhver tid utgjøre minst 6 %. Samlet ansvarlig kapital består av kjernekapital og tilleggskapital (ansvarlige lån). I tillegg til dette minimumskravet, som kan dekkes delvis med andre former kapital enn ren kjernekapital, er det fastsatt krav om å dekke ulike bufferkrav med ren kjernekapital.

Bufferkravet er per årsslutt 2019 maksimert: 2,5 % i bevaringsbuffer + 3,0 % i systemrisikobuffer + 2,5 % i motsyklisk buffer. Denne siste kan variere fra 0,0 til 2,5 % og økes når det er gode økonomiske forutsetninger. Sparebanken Øst anses ikke å være en systemviktig bank, som har et særskilt krav om buffer på 2,0 % av beregningsgrunnlaget i tillegg. Det kombinerte bufferkravet for Sparebanken Øst ved utløpet av 2018 er altså lik 8,0 %. Det totale kravet til kjernekapital under pilar 1 er 12,5 %.

Systemrisikobufferkravet vil øke fra 3 til 4,5 % med virkning fra utgangen av 2020, men fra utgangen av 2022 for banker som benytter standardmetoden. Finansdepartementet sier det samlede kapitalkravet ikke bør økes, noe som kan medføre at økningen kan påvirke pilar 2-prosessen.

Tabell 1 - Kapitalkrav under pilar 1 på ulike tidspunkt oppsummert

Kapitalkrav %	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019
Minimumskrav	4,5 %	4,5 %	4,5 %	4,5 %	4,5 %
Bevaringsbuffer	2,5 %	2,5 %	2,5 %	2,5 %	2,5 %
Systemrisikobuffer	3,0 %	3,0 %	3,0 %	3,0 %	3,0 %
Motsyklisk buffer	1,0 %	1,5 %	2,0 %	2,0 %	2,5 %
Krav til ren kjernekapital	11,0 %	11,5 %	12,0 %	12,0 %	12,5 %
Hybridkapital	1,5 %	1,5 %	1,5 %	1,5 %	1,5 %
Krav til kjernekapital	12,5 %	13,0 %	13,5 %	13,5 %	14,0 %
Tilleggskapital	2,0 %	2,0 %	2,0 %	2,0 %	2,0 %
Totalt krav under pilar 1	14,5 %	15,0 %	15,5 %	15,5 %	16,0 %

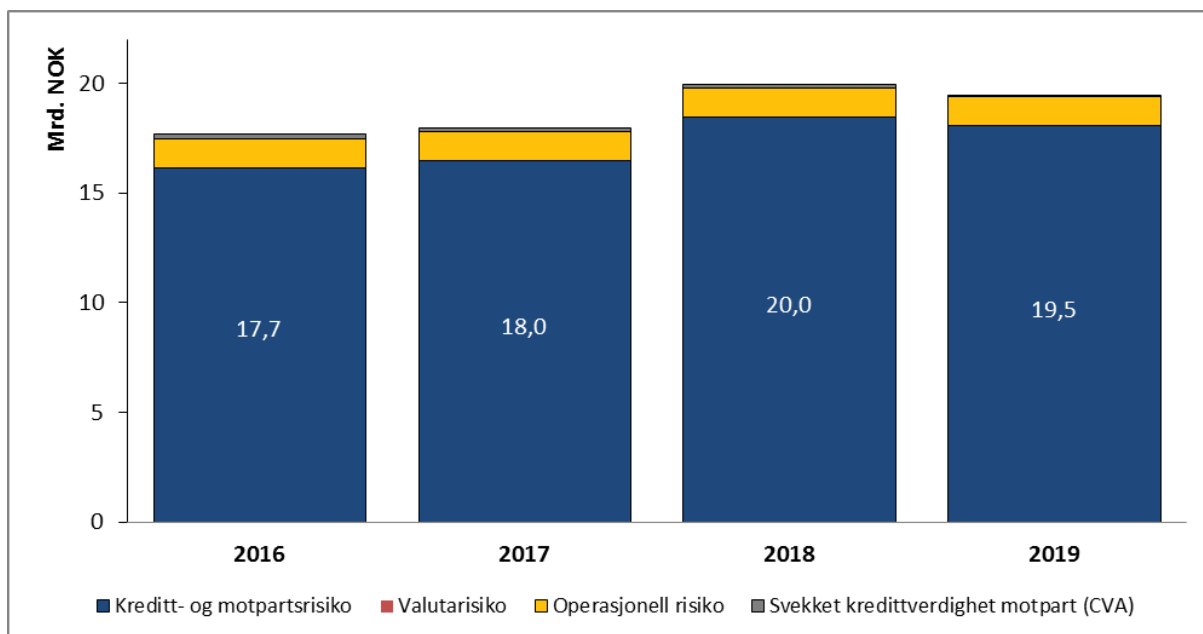
I de følgende tabeller og figurer redegjøres detaljert for utvikling i sammensetningen av ansvarlig kapital, beregningsgrunnlaget og kapitaldekningsberegningen. Se også i vedlegg CCyB1-A4, LR1, LR2, EU OV1, EU LI1, EU LI2.

Tabell 2 -Utvikling kapitaldekning konsern

Ansvarlig kapital MNOK	31.12.2019	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Bokført egenkapital	3.789	3.594	3.384	3.176
Fradragsposter i ren kjernekapital				
Verdijusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-8	-6	-5	-5
Utbytte	-134	-119	-156	-124
Goodwill inkludert i verdsettelse av signifikante investeringer	-149	-151	-71	
Immaterielle eiendeler	-26	-18	-10	0
Utsatt skatt	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
Fond for urealiserte gevinster (overgangsordning)	0	0	0	0
Andre fradrag i ren kjernekapital	-30	-28	0	0
Sum ren kjernekapital	3.440	3.272	3.142	3.046
Fondsobligasjoner	350	350	350	350
Fradragsposter i øvrig kjernekapital				
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
Sum øvrig kjernekapital	350	350	350	350
Sum kjernekapital	3.790	3.622	3.492	3.396
Ansvarlig lån	400	400	350	350
Andel av fond for urealiserte gevinster (overgangsordning)	0	0	0	0
Fradragsposter i tilleggskapital	0	0		
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	-57	-56	0	0
Sum tilleggskapital	343	344	350	350
Netto ansvarlig kapital	4.133	3.966	3.841	3.746

Figur 1 - Utvikling beregningsgrunnlag

Tabell 3 - Beregningsgrunnlag konsern

Beregningsgrunnlag MNOK	31.12.2019	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Stater og sentralbanker	0	0	0	0
Lokale og regionale myndigheter	127	68	40	136
Offentlig eide foretak	0	0	0	0
Multilaterale utviklingsbanker	0	0	0	0
Institusjoner	43	73	133	202
Foretak	529	573	463	455
Massemarkedsengasjementer	1.703	1.655	1.575	1.522
Engasjementer med pant i eiendom	14.059	14.692	12.791	12.078
Forfalte engasjementer	194	160	120	171
Obligasjoner med fortrinnsrett	482	383	314	232
Andeler i verdipapirfond	0	0	0	0
Egenkapitalposisjoner	664	635	668	810
Øvrige engasjementer	243	238	381	480
Verdipapirisering	0	0	0	62
Ber.grunnlag kreditt- og motpartsrisiko	18.045	18.477	16.485	16.150
Beregningsgrunnlag valutarisiko	0	0	0	0
Beregningsgrunnlag operasjonell risiko	1.363	1.295	1.290	1.284
Beregningsgrunnlag for svekket kredittverdighet motpart (CVA)	42	188	186	264
Fradrag i beregningsgrunnlaget	0	0	0	0
Sum beregningsgrunnlag	19.450	19.960	17.960	17.697

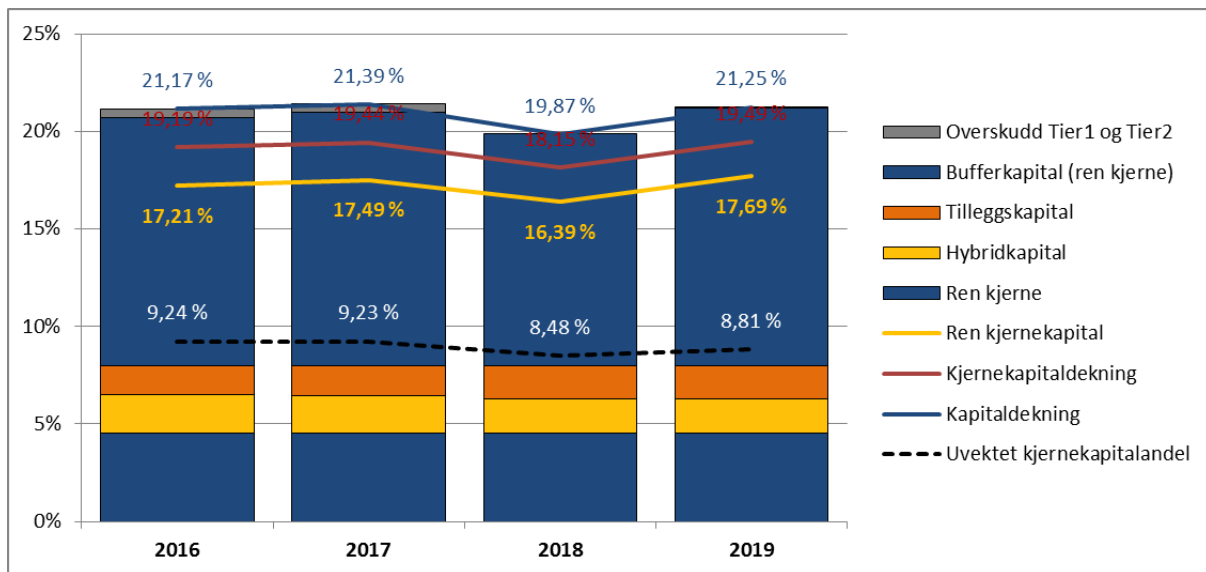
Tabell 4 - Kapitaldekning konsern

Kapitaldekning i % og MNOK	31.12.2019	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Ren kjernekapital	17,69 %	16,39 %	17,49 %	17,21 %
Kjernekapitaldekning	19,49 %	18,15 %	19,44 %	19,19 %
Kapitaldekning	21,25 %	19,87 %	21,39 %	21,17 %
Ren kjerne	4,50 %	4,52 %	4,50 %	4,50 %
Hybridkapital	1,80 %	1,75 %	1,95 %	1,98 %
Tilleggskapital	1,70 %	1,72 %	1,55 %	1,52 %
Bufferkapital (ren kjerne)	13,19 %	11,87 %	12,99 %	12,71 %
Overskudd Tier1 og Tier2	0,06 %	0,0 %	0,40 %	0,45 %
Sum kapitaldekning	21,25 %	19,87 %	21,39 %	21,17 %
Bevaringsbuffer	2,5 % 486	2,5 % 499	2,5 % 449	2,5 % 442
Motsyklisk buffer	2,5 % 486	2,0 % 399	2,0 % 359	1,5 % 265
Systemrisikobuffer	3,0 % 584	3,0 % 599	3,0 % 539	3,0 % 531
Buffer for systemviktige banker	0,0 % 0	0,0 % 0	0,0 % 0	0,0 % 0
Kombinert bufferkrav	1.566	1.497	1.347	1.239
Tilgjengelig bufferkapital	2.565	2.369	2.334	2.250

Tabell 5 - Uvektet kjernekapitalandel konsern

Uvektet kjernekapitalandel	31.12.2019	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Derivater: Reinvesteringskostnader	75	102	280	362
Derivater: Fremtidig eksponering ved bruk av markedsverdimetoden	34	41	54	64
Ubenyttede kredittfasiliteter som uten betingelser på et hvilket som helst tidspunkt kan sies opp uten varsel	0	0	0	0
Handelsrelaterte poster utenom balansen med lav/middels risiko	125	244	110	85
Handelsrelaterte poster utenom balansen med middels risiko	830	783	734	725
Øvrige poster utenom balansen	20	18	17	87
Øvrige eiendeler	41.947	41.507	36.614	35.425
Sum balanse og utenom balanse	43.031	42.694	37.809	36.748
Kjernekapital	3.790	3.622	3.492	3.396
Regulatoriske justeringer i kjernekapitalen (overgangsregler)	0	0	0	0
Uvektet kjernekapitalandel	8,81 %	8,48 %	9,23 %	9,24 %

Figur 2 - Utvikling i rapportert kapitaldekning

1.3. Pilar 2, vurdering av kapitalbehov og kapitalmål

Pilar 2 beskriver kravet til å vurdere risikoer som ligger utenfor pilar 1-beregningene og holde nødvendig kapital for disse. Denne vurderingen av risikoeksponering og kapitalbehov er en kontinuerlig prosess som er integrert med bankens strategiske valg (Internal Capital Adequacy Process, eller «ICAAP-prosessen»), med tilhørende behandling av likviditetsbehov (Internal Liquidity Adequacy Process – «ILAAP»). ICAAP-prosessen oppsummeres minimum årlig i styregodkjent rapport før den oversendes Finanstilsynet.

Denne vurderingsprosessen er en viktig del av grunnlaget for alle strategiske og operative planer i Sparebanken Øst konsern. Behovet for egenkapital legger føringer for vekst og risikoprofil. Resultater av stresstester og risikovurderinger benyttes i strategiprosessen som retningsgivende for rammebestemmelser og grunnlag for overordnet risikotoleranse. Dette danner i sin tur styringsrammer og mål innenfor de enkelte strategiene, som følges opp gjennom året gjennom kvartalsvis risikorapport. Risikoutvalget og styret vil gjennom vurdering av risikorapport og kvartalsregnskap se resultat- og risikoutvikling i sammenheng.

Ansvaret for utarbeidelse av ICAAP/ILAAP ligger hos Risikostyring & Compliance. Alle forretningsområder involveres i prosessen både hva gjelder beskrivelse av risikoer, vurdering av risikoer og beskrivelse av styring og kontroll av risikoer. Risikostyring & Compliance utarbeider forslag til metoder for beregninger av kapitalbehov og forutsetninger for bruk i de enkelte stresstester. Regnskapsavdelingen og finansavdelingen bidrar med grunnlag for kapitalbehovsvurderinger og gjennomføring av stresstester. Alle beregninger, stresstester og resultatene av disse kvalitetssikres av Risikostyring & compliance. Det gjøres en fremskrivning av forventet finansiell utvikling de neste årene, og stresstester hvor det simuleres et alvorlig økonomisk tilbakeslag, og hvilken effekt dette har på bankens soliditet.

Figur 3 - ICAAP-prosessen og samhandling

Administrasjonens forslag til metoder, forutsetninger og stresstester blir behandlet i styrets risikoutvalg, og deretter i styret. Beregninger og vurderinger utarbeides, og ICAAP-dokumentet behandles i styret. Det oversendes internrevisor til uavhengig vurdering, og internrevisjonsrapporten legges frem for styret til endelig behandling. Det vedtatte dokumentet sendes til Finanstilsynet.

Mål for kapital i Sparebanken Øst konsern

Banken har en kapital situasjon som er meget solid og avklart i forhold til myndighetens krav. Dette gir banken handlefrihet og ikke minst trygghet i en periode med fortsatt usikkerhet.

Styret har med grunnlag i den beskrevne vurderingsprosess fastsatt et mål for ren kjernekapital på 14,75 prosent¹.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet gjør en vurdering av bankens totale kapitalbehov basert på bankens rapportering, stedlige tilsyn og egne analyser (SREP). Dette danner grunnlaget for å meddele banken et pilar 2-krav, dvs. kapitalbehov ut over pilar 1. Finanstilsynet legger også til grunn at den samlede kapitaldekning skal inneholde en margin ut over dette kravet, begrunnet med ønsket om å kunne dekke normal utlånsvirksomhet i nedgangsperioder og for å kunne møte krisesituasjoner med tilstrekkelig kapital til å tilfredsstille minimumekravet («Pillar 2 Guidance», eller «P2G»). Finanstilsynet fattet 07.04.2017 vedtak om at Sparebanken Øst skal ha et pilar 2-krav tilsvarende 2,3 % av beregningsgrunnlaget.

¹ Konsernet er i pågående SREP-prosess med Finanstilsynet og forventer oppdatert vedtak om P2-krav innen 30.06.2020. Inntil nytt krav foreligger er pilar 2-kravet på 2,3 % gjeldende. Motsyklisk buffer økte med 0,5 %-poeng 31.12.2019 til 2,5 %, og det samlede kapitalkrav som gjelder for Sparebanken Øst er fra samme tidspunkt 14,8 %. Styret i Sparebanken Øst vil når nytt pilar 2-krav foreligger ta stilling til ny målsetting om minimumsnivå for ren kjernekapitaldekning. Styret legger imidlertid til grunn at samlede krav og føringer skal tilfredsstilles til enhver tid.

1.4. Pilar 3

§ 14-5 i Finansforetaksloven og CRR/CRD IV-forskriftens § 42 beskriver kravet lovverket stiller til offentliggjøring av finansiell informasjon. Det vises også til direktiv 2013/36/EU for ytterligere formkrav til hvordan dette skal presenteres. Finanstilsynet anbefaler at norske banker benytter de standardiserte skjemaene fra BCBS inntil EU har vedtatt endelige standarder («Guidelines on disclosure requirements under Part Eight of Regulation (EU) No. 575/2013», datert 14. desember 2016). Oppdaterte Pilar 3-standarder fra BCBS er også benyttet som kilde til rapporteringsstruktur, herunder fra januar 2015, mars 2017 og desember 2018. Sparebanken Øst har gjort en tilnærming til kravene i disse dokumentene. Som vedlegg til dette dokumentet ligger en rekke tabeller som der det har vært mulig, er forsøkt strukturert i samsvar med disse kravene. Det er gitt henvisning til en del av disse tabellene under de ulike kapitlene i dette dokumentet.

Det er utarbeidet en egen instruks som ivaretar ansvaret for og innhold i pilar 3-rapporteringen. Denne revideres årlig.

Se også konsernets års- og kvartalsrapporter for supplerende informasjon på www.oest.no.

1.5. Uvektet kjernekapitalandel

Krav til uvektet kjernekapitalandel er regulert i CRR/CRDIV-forskriftens § 8. Kravet skal danne et gulv mot for lavt beregningsgrunnlag og derved sikre bankenes reelle egenkapital. Beregningen tar utgangspunkt i ren kjernekapital i prosent av foretakets eiendeler og ikke balanseførte forpliktelser uten risikovekting. Fra 30. juni 2017 er gjeldende krav til uvektet kjernekapitalandel 5 % for banker og bankkonsern mv. som ikke er systemviktige, og 3 % for kredittforetak (Sparebanken Øst Boligkreditt AS). Konsernets uvektede kjernekapitalandel er ved utløpet av 2019 på 8,81 %.

2. Kort om norsk økonomi i 2019

2019 har vært et år preget av politisk og økonomisk volatilitet, med moderat global økonomisk vekst. Den turbulente handelskrigen mellom USA og Kina og trusler om økte tollsatser også på europeiske varer har gitt negative impulser til global handel. Eurosonens sentralbank ECB har gjeninnført støtte-tiltak, og rentene er fortsatt lave i EU, Storbritannia og Sverige.

Den rekordlange oppturen i amerikansk økonomi har fortsatt i 2019. Selv med historisk lav arbeidsledighet og god vekst i konsumet har veksten i USA likevel avtatt noe mot slutten av året, spesielt i industrisektoren. Sammen med lav inflasjon har dette ført til at FED brått snudde fra renteheving til tre rentekutt i 2019. Det ble mot slutten av året enighet om å inngå en avtale med Kina som skal stoppe eskaleringen i handelskrigen, denne ble vedtatt i januar 2020. Det er betydelig usikkerhet om dette vil bidra til å stoppe den negative utviklingen i konflikten. Veksttakten i kinesisk økonomi ligger godt under nivåene fra tidligere år.

I Eurosonen har igjen sentralbanken sett seg nødt til å gjeninnføre tiltak for å holde de lange rentene lave. Inflasjonen er fortsatt lav. Nedgang i handelen har gitt lavere industriproduksjon, som spesielt har truffet tysk bilindustri, som sliter med å omstille seg til lavere klimautslipp. Selv med noe lavere arbeidsledighet er veksten lav. Etter brakvalg for Boris Johnson endte den turbulente Brexit-prosessen med at Storbritannia formelt forlot EU 31. januar 2020. Storbritannia vil fortsatt være med i tollunionen og det indre marked i 2020, og mye gjenstår for at alle nødvendige avtaler er på plass. Britisk økonomi har derfor vært preget av usikkerhet, og har svekket seg betydelig. Svensk økonomi

har også vært preget av lave investeringer og konsumvekst, og arbeidsledigheten har økt noe. Styringsrenten ble satt opp til null i desember.

Etter produksjonskutt i Opec steg oljeprisen til 75 USD/fat i april, før den falt til 56 i august. I september førte droneangrep mot Saudi-arabiske oljeinstallasjoner til et kortvarig prishopp, og prisen holdt seg etter dette over 60 USD/fat resten av året. Som ventet har økte oljeinvesteringer fortsatt å gi vekstimpulser til norsk økonomi.

Veksten i norsk fastlandsøkonomi i 2019 anslås til å ende på rundt 2,3 %, lavere enn i 2018 og fallende mot slutten av året. Forbruksveksten har avtatt til svake 1,6 %, og detaljhandelen viser en fallende trend. Deler av handelsnæringen sliter betydelig. Eksporten har holdt seg oppe, delvis grunnet svekket kronekurs. Sysselsettingen har økt med 0,4 %, mens arbeidsledigheten har steget noe fra bunnen på 3,5 % i andre kvartal til 3,8 % i desember. Boligprisene har økt med 2,5 % i løpet av året, boliglånsforskriften, renteheving og innføring av gjeldsregister har trolig bidratt til å dempe veksten. Det har vært høy aktivitet i markedet, som virker å være mer stabilt og balansert enn tidligere år.

Prisstigningen ble 2,2 %, det samme som kjerneinflasjonen, nær Norges Banks inflasjonsmål på 2,0 %. Lavere kraftpriser dempet effekten av økte importpriser. Styringsrenten ble satt opp tre ganger i løpet av året, sist i september. Sentralbanken har signalisert at videre økonomisk vekst på forventet nivå vil medføre uendret styringsrente. Forventning om lavere investeringer og produksjon gir signaler om svekket vekst i årene som kommer.

Norske myndigheter har fulgt opp de siste par års utvikling med en noe mindre ekspansiv finanspolitikk. Etter flere år med sterk vekst i bruken av oljepenger over statsbudsjettet, er det riktig å møte utfordringene i norsk økonomi og de statsfinansielle utfordringer som ligger foran oss, med en strammere pengepolitikk. I 2019 anslås det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet til 7,8 %, og med et budsjett for 2020 som anslås svakt innstrammende.

3. Utsiktene videre

Sparebanken Øst har sin hovedvirksomhet i østlandsregionen. Det forventes fortsatt vekst i norsk økonomi, men at veksten vil avta fremover. Den økonomiske situasjonen er fortsatt god og det forventes fortsatt lav arbeidsledighet og stabile boligpriser med moderat vekst fremover. Spredningen av koronaviruset på nyåret i 2020 skaper stor global usikkerhet. Dette har blant annet ført til fallende renter, så også i Norge. Sannsynligheten for et rentekutt fra Norges Bank har steget betydelig og i starten av mars er det forventninger om at Norges Bank gjennomfører minst ett rentekutt i løpet av første halvår 2020. En vesentlig del av bankens innlånskostnader følger utviklingen i pengemarkedsrentene. Med utsikter til lavere pengemarkedsrenter fremover forventes det avtagende innlånskostnader i 2020. Det forventes fortsatt sterk konkurranse og fortsatt press på bankens rentenetto kan ikke utelukkes. Sammen med regulatorisk usikkerhet knyttet til fremtidige kapitalkrav, vil konkurransesituasjonen kunne påvirke vekstestimatene fremover.

Sparebanken Øst vil fremover arbeide målrettet med å implementere prinsipper for grønne produkter og grønn funding. Dette skal være et rammeverk for grønn produktutvikling og klassifisering av kunder basert på bærekraftskriterier. Prinsippene skal også danne grunnlaget for utstedelse av grønne obligasjoner og hvordan andre deler av virksomheten kan omstilles i mer bærekraftig retning. Videre vil banken implementere rapportering av ikke-finansiell informasjon

knyttet til ESG i tråd med anerkjente standarder. Banken vil fremover allokere ressurser til utvikling av bankens strategi slik at Sparebanken Øst blir en reell bidragsyter til bærekraftig utvikling fremover.

Sparebanken Øst er en kostnadseffektiv bank og har et sterkt fokus og tro på at et lavt kostnadsnivå utgjør et konkurransefortrinn. Kostnadsnivået forventes å være stabilt fremover.

Bankvirksomhet innebærer risiko for tap og mislighold, og tap på utlån og garantier til kunder kan derfor ikke utelukkes. Det forventes fortsatt lavt nivå på misligholdte engasjementer og lave tap på utlån.

Markedsverdiene på verdipapirer i form av obligasjoner og aksjer vil svinge over tid og tap på aksjer vil kunne inntreffe. Konsernets beholdning av obligasjoner holdes for likviditetsmessige formål og har lav risiko for tap.

Konsernet er meget solid, noe som gir handlingsrom, vekstmuligheter og høy utbytteevne. Konsernet har videre en solid likviditetsbuffer som gir trygghet dersom tilgangen til finansiering for bankene fremover skulle bli utfordrende. Konsernet forventer å kunne hente inn ny finansiering med marginer på nivå med de store regionbankene. Sparebanken Øst opplever å ha en god posisjon i markedet for egenkapitalbevis med et mål om en enkel og åpen kommunikasjon med investorene. Målet for avkastning på egenkapitalen er satt til 10 % over tid. Egenkapitalavkastningen for 2020 forventes noe lavere enn målsettingen på 10 % og ned mot nivået på egenkapitalavkastningen i 2019.

Veksten i utlån til og innskudd fra kunder vil avhenge av den generelle konkurransen i bankmarkedet og tilgangen på langsiktig finansiering. Det forventes vekst i utlån til både person- og bedriftskunder, og over tid forventes utlånsveksten på nivå med den generelle kredittveksten. Veksten forventes å fordele seg relativt likt mellom de ulike distribusjonskanalene. Vekst i utlån til personer vil i hovedsak komme fra utlån med pant i bolig og til salgspantfinansiering av bruktbil. Vekst i utlån til bedrifter vil skje i konsernets definerte markedsområder der hovedproduktet er nedbetalingslån med pant i fast eiendom.

Sparebanken Øst forventer å motta krav til ansvarlig kapital og kvalifiserende gjeld som kan nedskrives eller konverteres til egenkapital (MREL) i løpet av 2. halvår 2020. Det forventes at kravet medfører behov for å utstede senior etterstilt gjeld (Tier 3). Antatt behov for utstedelse av etterstilt gjeld vil kunne erstatte deler av eksisterende senior usikrede obligasjonslån når disse forfaller og innen tidspunkt for når kravet forventes å gjelde.

Kapitaldekningsdirektivet CRD IV er innført i Norge fra og med 31.12.2019, hvor Basel I-gulvet for IRB-banker ble opphevet og det ble innført «SMB-rabatt» for utlån til små og mellomstore bedrifter. Finansdepartementet opplyste i en pressemelding 11. desember 2019 at de vil fastsette endringer i bankenes kapitalkrav med virkning fra utgangen av 2020. Nye krav skal gjelde for standardbanker først fra utgangen av 2022. Endringene innebærer at systemrisikobufferkravet økes fra 3 til 4,5 %, og at det innføres gulv for risikovekting av eiendomslån. Finansdepartementet sendte 11. desember 2019 brev til Finanstilsynet om forholdet mellom generelle bufferkrav og pilar 2-prosessen. Finansdepartementet skriver at før omleggingen av systemrisikobufferkravet trer i kraft bør det foretas en gjennomgang av arbeidsdelingen mellom de ulike kravene i pilar 1 og pilar 2 inkludert kapitalkravsmarginen, EBAs retningslinjer og de forholdene som er vektlagt ved fastsettelsen av systemrisikobufferkravet. Finansdepartementet sier at gjennomgangen også bør omfatte en vurdering av systemet for å fastsette pilar 2-krav, og hvordan omleggingen av systemrisiko-

bufferkravet påvirker vurderingene av hvilke risikoer som helt eller delvis er dekket i pilar 1. Departementet ber om Finanstilsynets vurdering av disse forholdene innen 2. mars 2020.

Det foreligger etter bankens oppfatning fortsatt ikke ubetydelig usikkerhet knyttet til rammebetingelser og fremtidige kapitalkrav for banker som beregner kapitaldekning etter standardmetoden. Finansdepartementet opplyser at hensikten med foreslått økning av systemrisikobufferen er å opprettholde norske finansforetaks samlede, reelle kapitalkrav på et nivå som er tilpasset risikoen i norsk økonomi, og samtidig legge til rette for likere kapitalkrav for norske og utenlandske finansforetak med virksomhet i Norge.

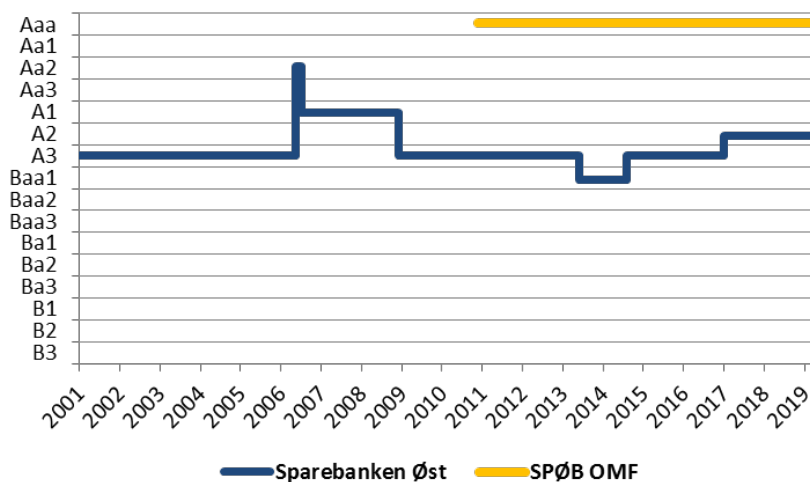
Banken er av den oppfatning at selv om hensikten med reglene er å opprettholde det samlede reelle kapitalkravet på et nivå som er tilpasset risikoen i norsk økonomi, er det stor usikkerhet rundt hvordan de foreslåtte reglene og ikke minst tilsynsmessig praksis vil påvirke kapitalkravene til enkeltbanker og grupper av banker, herunder særlig banker som benytter standardmetoden.

PSD2-direktivet ble gjeldende i Norge fra 14. september 2019. Sparebanken Øst implementerte i 4. kvartal 2020 nye løsninger som gir bankens kunder kontoinformasjon (AISP) og muligheten til å betale direkte fra egne konti i andre banker (PISP) gjennom bankens nett- og mobilbanker. Så langt registrerer banken lav aktivitet fra nye tredjeparter og andre banker, men forventer en gradvis økt aktivitet fremover. Tjenestene som PSD2 åpner for, vil kunne påvirke konkurransesituasjonen blant aktørene i finansmarkedet.

4. Kredittrating Sparebanken Øst

Banken benytter Moody's Investor Service som ratingbyrå. Selskapet vurderer banken og boligkredittselskapets utstedelser med hensyn til hvilken evne de har til å innfri sine finansielle forpliktelser til rett tid. Vurderingen baserer seg på en analyse av både banken, markedet den opererer i og regulatoriske og politiske rammebetingelser, og kan oppsummeres som en bokstavkarakter. Ratingen er fremoverskuende og gir investorer en relativ bedømmelse av kredittkvaliteten.

Banken har per dato en langsiktig rating på «A2» og en kortsiktig rating innskudd på «P-1». Boligkredittselskapet (SPØB) har en rating på sine OMF-utstedelser på «Aaa». Alle våre ratinger har per dags dato stabile utsikter.

Sparebanken Øst ønsker en stabil rating som på en troverdig måte reflekterer risikoen i bankens balanse. Det anses som viktig at morbankens rating er på et nivå som sikrer at Sparebanken Øst Boligkreditt AS oppnår rating «Aaa». For å sikre morbanken en stabil rating samt å sørge for at konsernet har en finansiell stilling som i størst mulig grad sikrer fremtidig finansiering både gjennom senior obligasjoner og obligasjoner med fortrinnsrett, er det viktig å ha et forhold til overførselsgraden av boliglån til kredittforetaket. Dette vurderes løpende.

4.1. Bruk av ratingbyråer

I henhold til CRR artikkel 135 skal kun ekstern rating fra ratingselskaper godkjent av EUs verdipapir- og markedstilsynsmyndighet ESMA benyttes ved fastsettelse av risikovekt.

Tabellen under viser hvilke ratingbyråer banken anvender seg av:

Tabell 6 - oversikt over godkjente ratingselskaper banken benytter

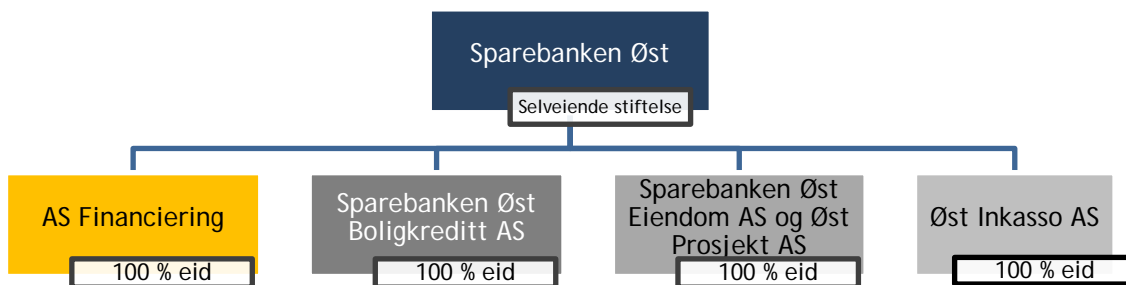
Motparter/utstedere	Moody's	Standard & Poor's	Fitch	Nordic	Scope
Stater og sentralbanker	X	X	X		
Institusjoner	X	X	X	X	X
Foretak	X	X	X		
Obligasjoner med fortrinnsrett	X	X	X	X	X

5. Konsernstruktur og forretningsmodell

5.1. Konsernstruktur

Kravet til offentliggjøring gjelder på konsolidert grunnlag. Sparebanken Øst består av flere virksomheter underlagt konsesjon og er å anse som et finanskonsern. Helhetlig risikostyring omfatter hele konsernet, også selskaper som ikke er finansforetak. Figuren under viser strukturen i konsernet Sparebanken Øst ved utgangen av 2019:

Figur 5 - Konsernstruktur

- **Sparebanken Øst** har en enkel forretningsmodell basert på hovedproduktene spareprodukter, kredittprodukter og betalingsprodukter. I tillegg distribuerer banken forsikring, fondsandeler, valuta og remburs samt rentesikring. Banken investerer ikke i verdipapirer ut over det som er nødvendig for likviditetsformål. Det alt vesentlige av konsernets virksomhet foregår i dette foretaket.
- **Sparebanken Øst Boligkreditt AS (SPØB)** er et heleid datterselskap av Sparebanken Øst. Formål er å yte eller erverve bolighypoteklån, eiendomshypoteklån, lån sikret ved pant i andre realregistrerte formuesgoder eller offentlig lån og å finansiere utlånsvirksomheten hovedsakelig ved utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.
- **AS Financiering (ASF)** er et finansieringsselskap eid av Sparebanken Øst. Hovedproduktet er gjeldsbrevfinansiering av bil, i det alt vesentlige bruktbil.
- **Sparebanken Øst Eiendom AS (SPØE)** har som hovedformål å drifte konsernets egne eiendommer.
- **Øst Prosjekt AS** har som hovedformål å overta prosjekter og drive industri- og handelsvirksomhet til sikring og realisering av utsatte engasjementer i morbanken.
- **Øst Inkasso AS** håndterer konsernets egen inkasso- og inndrivelsesvirksomhet, og vil også rette virksomheten mot eksterne kunder.

5.2. Konsolidering

Konsern- og selskapsregnskapet til Sparebanken Øst er utarbeidet i samsvar med gjeldende internasjonale regnskapsstandarder, International Financial Reporting Standard (IFRS).

Konsolidering med hensyn til kapitaldekning er regulert i CRD IV/CRR-forskriften. I henhold til dette skal kun foretak i finansiell sektor og foretak som yter tilknyttede tjenester inngå i konsolidert kapitaldekning. Konsolidert ansvarlig kapital og beregningsgrunnlag skal beregnes etter samme prinsipper som ved konsolidering etter regnskapsreglene, men slik at forholdsmessig konsolidering benyttes i stedet for egenkapitalmetoden. Konsolideringen omfatter ikke-balanseførte forpliktelser. Ikke-balanseførte interne poster mellom foretakene elimineres. Se tabell EU LI1 og EU LI2 i vedlegg for detaljer.

Tabell 7 – EU LI3 Konsolideringsmetode kapitalkrav for de ulike foretak i konsernet

a	b	c	d	e	f	g
Foretak	Regnskapsmessig konsolidering	Regulatorisk konsolidering				Beskrivelse av foretak
		Full	Proposjonal	Ingen	Fratrukket	
Morbank	Full konsolid.	X				Kredittinst.
SPØB	Full konsolid.	X				Kredittforetak
ASF	Full konsolid.	X				Kredittforetak

Tabell 8 - Spesifikasjon av kapitalkravet for finansielle selskaper

Spesifikasjon av kapitalkravet (8 % av beregningsgrunnlaget)	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Stater og sentralbanker	0	0	0	0
Lokale og regionale myndigheter	10	10	0	0
Offentlig eide foretak	0	0	0	0
Multilaterale utviklingsbanker	0	0	0	0
Institusjoner	3	79	13	0
Foretak	42	47	0	1
Massemarkedsengasjementer	136	14	0	122
Engasjementer med pant i eiendom	1.125	676	448	0
Forfalte engasjementer	16	5	4	7
Obligasjoner med fortrinnsrett	39	148	1	0
Andeler i verdipapirfond	0	0	0	0
Egenkapitalposisjoner	53	162	0	0
Øvrige engasjementer	19	14	0	2
Verdipapirisering	0	0	0	0
Sum kreditt- og motpartsrisiko	1.444	1.155	467	132
Valutarisiko	0	0	0	0
Operasjonell risiko	109	75	16	15
Kapitalkrav svekket kredittverd. motpart (CVA)	3	1	3	0
Samlet kapitalkrav	1.556	1.232	485	147

Tabell 9 - Fullt ut konsoliderte finansielle datterselskaper

Ansvarlig kapital	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Bokført verdi aksjer mill. kroner			1.075	159
Eierandel			100 %	100 %
Ren kjernekapital				
Bokført egenkapital	3.789	3.362	1.279	369
Fradragsposter i ren kjernekapital				
Verdijusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-8	-8	0	0
Utbytte	-134	-134	0	0
Goodwill inkl. i verdsettelse av sign. invest.	-149	-149	0	0
Immaterielle eiendeler	-26	-25	0	-1
Utsatt skatt	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
Andre fradrag i ren kjernekapital	-31	-31	0	0
Sum ren kjernekapital	3.440	3.014	1.279	368
Øvrig kjernekapital				
Fondsobligasjoner	350	350	0	0
Fradragsposter i øvrig kjernekapital				
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (ikke signifikant)	0	0	0	0
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (signifikant)	0	0	0	0
Sum øvrig kjernekapital	350	350	0	0
Sum kjernekapital	3.790	3.364	1.279	368
Tilleggskapital				
Ansvarlig lån	400	400	0	45
Fradragsposter i tilleggskapital				
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (ikke signifikant)	0	0	0	0
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (signifikant)	-57	-57	0	0
Sum tilleggskapital	343	343	0	45
Netto ansvarlig kapital	4.133	3.706	1.279	413
Ren kjernekapitaldekning	17,69 %	19,57 %	21,07 %	20,05 %
Kjernekapitaldekning	19,49 %	21,85 %	21,07 %	20,05 %
Kapitaldekning	21,25 %	24,07 %	21,07 %	22,51 %
Uvektet kjernekapitalandel	8,81 %	7,49 %	7,78 %	16,64 %

Se konsernets årsrapport for ytterligere beskrivelse av konsernets regnskapsprinsipper. Ved utarbeidelse av konsernregnskapet elimineres interne transaksjoner, intern fortjeneste og mellomværende mellom selskap som inngår i konsernet.

Tabell 10 - Samlede kapitalkrav finansielle selskaper

Samlede kapitalkrav	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Beregningsgrunnlag	19.450	15.396	6.067	1.834
Minstekrav til ren kjernekapital (4,5 %)	875	693	273	83
Minstekrav til kjernekapital (6,0 %)	1.167	924	364	110
Minstekrav til total kapitaldekning (8,0 %)	1.556	1.232	485	147
Oppfyllelse av minstekrav				
Ren kjernekapital	875	539	485	110
Hybrid kapital	350	350	0	0
Tilleggs kapital	331	343	0	37
Bufferkrav - oppfylles med ren kjernekapital				
Bevaringsbuffer (2,5 %)	486	385	152	46
Motsyklisk buffer (2,5 %)	486	385	152	37
Systemrisikobuffer (3,0 %)	584	462	182	55
Sum bufferkrav	1.556	1.232	485	138
Ren kjernekapital mot samlede krav				
Ren kjernekapital	3.440	3.014	1.279	368
Dekning av minstekrav	-875	-693	-273	-83
Dekning av bufferkrav	-1.556	-1.232	-485	-138
Overskudd av ren kjernekapital	1.009	1.089	520	148

5.3. Forretningsmodell

Hver enkelt bank skal selv foreta vurdering av forholdsmessighet i forhold til virksomhetens art, omfang og kompleksitet. Det stilles mindre omfattende krav til prosessen for helhetlig risikostyring for små foretak enn det gjør for store foretak. Styrets vurdering er at Sparebanken Øst har en relativ enkel forretningsmodell som er karakterisert med relativt få og enkle produkter til kunder. Banken har en høy andel utlån til boligformål. Bankens 3 kjerneprodukter er:

- Spareprodukter
- Kredittprodukter
- Betalingsprodukter

I tillegg distribuerer banken:

- Forsikring
- Fondsandeler
- Valuta og remburs
- Rentesikring

Bankens overordnede strategi beskriver idégrunnlag med visjon, forretningside og de overordnede økonomiske målene som er satt for virksomheten. Videre beskrives bankens identitet som sparebank, kjerneverdier, marked og produkter.

Sparebanken Øst har ikke konsesjon som verdipapirforetak og har ikke handelsporteføljer av verdipapirer. Banken har ikke i sin forretningsmodell å ta rente- og/eller valutarisiko. Bankens inntekter skal i hovedsak komme fra kunderettede aktiviteter og ikke fra finansiell risikotagning. De største risikoene i banken er kredittrisiko, markedsrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko.

6. Helhetlig risikostyring

6.1. Risikostyring og internkontroll

Risikostyring skal støtte opp under konsernets utvikling og måloppnåelse og skal sikre finansiell stabilitet og forsvarlig forretningsdrift. Dette oppnås gjennom en risikoprofil som kjennetegnes ved en sterk risikokultur og en høy bevissthet om risikostyring.

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risikostyring og internkontroll har konsernet lagt til grunn COSO-modellen². Dette er et anerkjent rammeverk for risikostyring og internkontroll. Modellen baseres på at risikostyring og internkontroll gjelder alle deler av virksomheten samtidig som et helhetlig perspektiv legges til grunn. Risikostyring og internkontroll omfatter både strategiske og operative forhold samt at det settes særlig fokus på kvalitet i ekstern rapportering og etterlevelse av lover og regler. Begrepet helhetlig risikostyring benyttes i Sparebanken Øst med følgende definisjon:

«Helhetlig risikostyring er en prosess, gjennomført av virksomhetens styre, ledelse og ansatte, anvendt i fastsettelsen av strategi og på tvers av virksomheten, utformet for å identifisere potensielle hendelser som kan påvirke virksomheten og for å håndtere risiko slik at den er i samsvar med virksomhetens risikotoleranse, for å gi rimelig grad av sikkerhet for virksomhetens måloppnåelse.»

Modellen bygger på følgende komponenter:

Internt miljø

Det interne miljøet er utgangspunktet for de ansattes holdning til risiko. Det omfatter også filosofi for risikostyring og risikoappetitt, integritet, etiske verdier og miljøet de opererer i.

Etablering av målsettinger

Målsettinger må finnes før ledelsen kan identifisere potensielle hendelser som kan påvirke oppnåelsen av disse. Helhetlig risikostyring sikrer at ledelsen har på plass en prosess for å etablere målsettinger, og at de valgte målsettingene støtter og er i samsvar med virksomhetens formål og avspeiler dens risikoappetitt.

Identifisering av hendelser

Interne og eksterne hendelser som påvirker virksomhetens måloppnåelse må identifiseres, og man skiller mellom risikoer og muligheter. Muligheter kanaliseres tilbake til ledelsens prosesser for fastsettelse av strategier eller målsettinger.

Risikovurdering

Risikoer blir analysert, og sannsynlighet og konsekvens vurderes for å avgjøre hvordan den skal håndteres. Både iboende og gjenværende risiko blir vurdert.

Risikohåndtering

Ledelsen velger former for risikohåndtering – å unngå, akseptere, redusere eller dele risiko – og utvikler en handlingsplan for å bringe samsvar med virksomhetens risikotoleranse.

² The Committee of Sponsoring Organisations of the Tradeway Commission (COSO) har gitt innhold til begrepene gjennom et rammeverk som er internasjonalt anerkjent og benyttet bl.a. i lovgivning innen finansområdet.

Kontrollaktiviteter

Retningslinjer og rutiner blir etablert og implementert for å sikre at risikohåndteringen blir utført på en effektiv måte.

Informasjon og kommunikasjon

Relevant informasjon blir identifisert, behandlet og kommunisert i en form og i et tidsperspektiv som gjør det mulig for de ansatte å ivareta sitt ansvar. Effektiv kommunikasjon skjer også i videre forstand, både vertikalt og horisontalt i virksomheten.

Oppfølging

Den helhetlige risikostyringsprosessen blir fulgt opp og endret etter behov. Oppfølging utføres gjennom løpende ledelsesaktiviteter, uavhengige evalueringer eller begge deler.

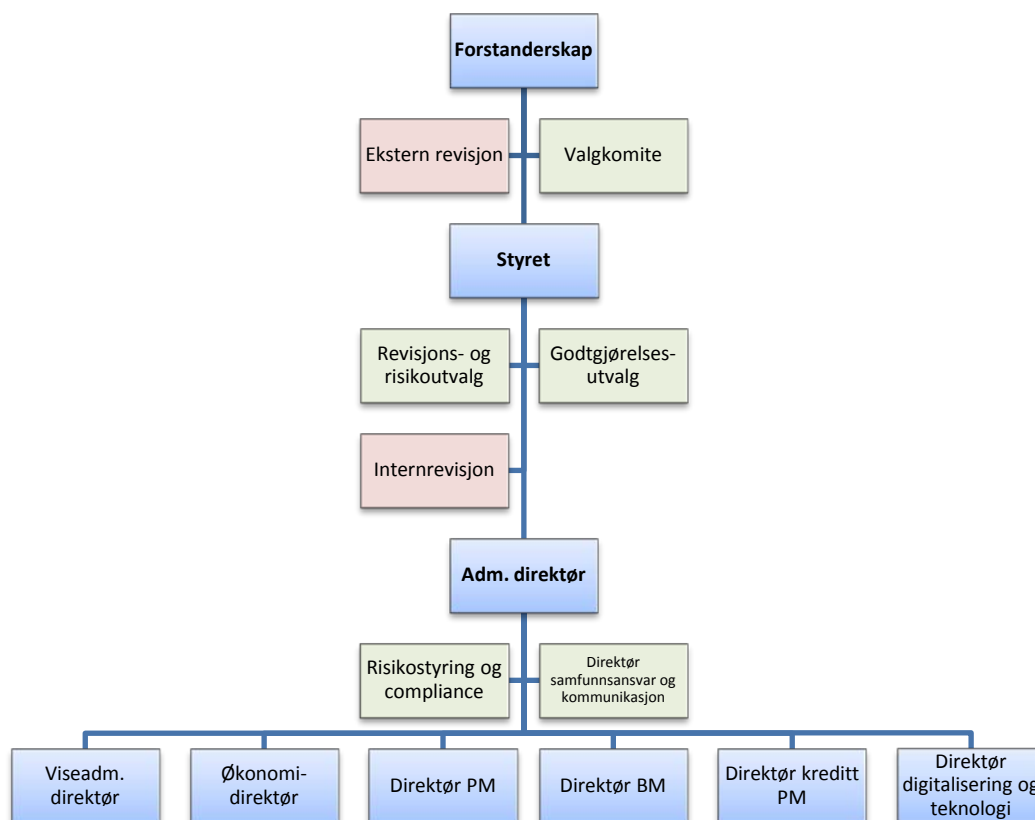
6.2. Strategidokument

«Strategi for helhetlig risikostyring» er konsernets overordnede dokument for styring av risiko, og revideres årlig. Prosessen for risikovurderinger, nøkkelprosessgjennomgang, funksjons- og ansvarsmatriser, fullmaktsstrukturer og lederbekreftelser er beskrevet, og dokumentet oppsummeres i en årsplan for risikostyringsarbeidet. Oversikt over ansvar, mottakere, frekvens og innhold i rapportering av finansiell informasjon er beskrevet (se også punkt «6.5 Rapportering»).

6.3. Roller og ansvar

Bankens organisering med kontrollfunksjoner er vist i figuren nedenfor. Organisering og kontrollfunksjoner er i tråd med gjeldende lovverk. Bestemmelsene om helhetlig risikostyring finner vi i finansforetakslovens § 13-5, herunder om forsvarlig virksomhet og god forretningsskikk. I § 13-5 (1) heter det at et finansforetak skal organiseres og drives på en forsvarlig måte. Foretaket skal ha klar organisasjonsstruktur og ansvarsdeling samt klare og hensiktsmessige styrings- og kontrollordninger. Foretaket skal ha hensiktsmessige retningslinjer og rutiner for å identifisere, styre, overvåke og rapportere risiko foretaket er, eller kan bli, eksponert for. En tydelig organisering med klart definerte ansvarsområder og fullmakter er et sentralt element i god risikostyring og internkontroll. Figuren under viser den overordnede administrative strukturen i morbanken.

Figur 6 - Organisasjonsstruktur

Forstanderskapet

Forstanderskapet er bankens øverste organ. Forstanderskapet skal påse at sparebanken virker etter sitt formål i samsvar med lover, vedtekter og vedtak fattet av forstanderskapet. I henhold til vedtektene skal følgende saker behandles av det ordinære forstanderskapet:

- Valg av forstanderskapets leder og nestleder.
- Godkjenning av årsregnskap og årsberetning, herunder disponering av overskudd/ utdeling av utbytte.
- Andre saker som etter lov eller vedtekter hører under forstanderskapet, herunder valg av styremedlemmer.

Styret

Styret skal fastsette mål og strategi for konsernet samt overordnede retningslinjer for virksomheten. Styret skal fastsette prinsipper for helhetlig risikostyring for konsernet som helhet og innenfor hvert enkelt virksomhetsområde. Styret skal videre påse at helhetlig risikostyring blir etablert og gjennomført i samsvar med lover, forskrifter, vedtekter, pålegg fra Finanstilsynet og retningslinjer gitt av styret til administrasjonen.

Styret skal påse at konsernet er hensiktsmessig organisert, herunder at det er klare ansvarsforhold og at det er etablert nødvendig arbeidsdeling. Styret skal årlig evaluere sitt arbeid og sin kompetanse knyttet til bankens helhetlige risikostyring.

Styret må forsikre seg om at retningslinjer for planlegging og styring er kommunisert og implementert i hele konsernet og sikre en ressursforsvarlig oppfølging. Styret har ansvar for at

kapitalplanlegging og styring av kapitalbehov er en del av konsernets samlede risikostyring. Styret skal ta stilling til risikotoleransen og konkludere i forhold til nødvendig kapitalbehov, kapitalplan med beredskapsplaner og kapitalmål.

Styrets revisjons- og risikoutvalg

Revisjonsutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret. Utvalgets overordnede funksjon er å føre uavhengig kontroll med konsernets finansielle rapportering og kontrollsystemer og skal:

- Forberede styrets oppfølging av regnskapsprosessen
- Forberede styrets vurdering av risiko og samlet kapitalbehov
- Overvåke systemene for internkontroll og risikostyring samt foretakets internrevisjon
- Ha jevnlig kontakt med risikokontrollfunksjonen og motta relevant rapportering fra foretakets kontrollfunksjoner
- Minst årlig gjennomgå foretakets risikostrategi
- Overvåke at foretakets risikostrategier følges
- Vurdere om prising av foretakets produkter tar hensyn til foretakets forretningsmodell og risikostrategi
- Avgi uttalelse om valg av ekstern revisor
- Ha løpende kontakt med bankens valgte revisor om revisjonen av årsregnskapet
- Vurdere og overvåke revisors uavhengighet og objektivitet, herunder særlig i hvilken grad andre tjenester enn revisjon som er levert fra revisor kan ha betydning for revisors uavhengighet og objektivitet

Revisjonsutvalget og Risikoutvalget er med virkning fra 15.01.2019 slått sammen til ett utvalg, Revisjons- og risikoutvalget, og skal utføre de oppgaver som har vært tillagt de to utvalgene.

Godtgjørelsesutvalg

Det er etter krav i finansforetaksloven § 15-1 flg. og finansforetaksforskriften § 15-1 flg. etablert et godtgjørelsesutvalg i sparebanken. Godtgjørelsesutvalget har som oppgave å forberede for styret retningslinjer for godtgjørelse til ledende ansatte. De skal videre sørge for at foretaket til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for godtgjørelsesordningen som er i samsvar med Finansforetaksloven og Finansforetaksforskriftens bestemmelser om godtgjørelsesordninger i finansforetak. Ytterligere informasjon er gitt i kapittel 12.

Administrerende direktør

Administrerende direktør er ansvarlig for, skal utarbeide og følge opp at:

- Det er etablert en forsvarlig helhetlig risikostyring etter retningslinjer fastsatt av styret.
- Helhetlig risikostyring blir dokumentert, gjennomført og overvåket på forsvarlig måte.
- Rapporteringsplikten til styret er i samsvar med lover, forskrifter, vedtekter og konsernets vedtatte prinsipper om dette.
- Risikostyringssystemene gjennomføres, følges opp og dokumenteres i samsvar med lover, forskrifter, strategier og rutiner.
- Risikostyringsprosessen er hensiktsmessig og effektiv.

Administrerende direktør skal sørge for at konsernet er hensiktsmessig organisert, herunder at det er klare ansvarsforhold og at det er etablert nødvendig arbeidsdeling. Administrerende direktør har ansvar for at prosess vedrørende vurdering av risikoer og samlet kapitalbehov (ICAAP) blir gjennomført.

Ledere av forretningsområder

Ledere av forretningsområdene har ansvar for:

- Å etablere og gjennomføre forsvarlig risikostyring innenfor sitt område, herunder vurdere risiko og etablere nødvendige linjekontroller.
- Etterlevelse av gjeldende regelverk.
- Rapportering knyttet til helhetlig risikostyring, herunder rapportering av vesentlige brudd/hendelser.

Ansatte

De ansatte har ansvar for å:

- Besitte tilstrekkelig kompetanse om sitt ansvarsområde og sine arbeidsoppgaver for tilstrekkelig egenkontroll.
- Utføre arbeid innenfor vedtatte instruksjoner, rammer og fullmakter med riktig kvalitet.
- Rapportere vesentlige brudd/hendelser til leder.

Helhetlig risikostyring skal være en del av den løpende oppfølgingen mellom leder og den ansatte. Den ansattes rolle i dette skal synliggjøres og følges opp.

Risikostyring og compliance

Risikostyring og compliance skal:

- Sitte i «førersetet» når policy og strategier skal utformes på sentrale risikoområder.
- Være involvert i vurderingene av risikoer forbundet med nye og vesentlige endringer i produkter, tjenester og andre aktiviteter, herunder utkontraktering.
- Være involvert i utarbeidelsen av risikotoleranse, risikostrategier og overordnede rammer for risikotakingen.
- Lede arbeidet med ICAAP og gjennomføre stresstester og prognoser på selvstendig basis.
- Være et uavhengig miljø som utfordrer de operative avdelingene i konsernet.
- Bidra til videreutvikling av konsernets rammeverk for helhetlig risikostyring- og internkontroll, herunder risikopolicy/-strategier, metoder, modeller og systemer i henhold til anerkjente prinsipper.
- Påse at risikostyringssystemene implementeres, benyttes, følges opp og dokumenteres i samsvar med lover, forskrifter, strategi og rutiner og at risikostyringsprosessen er hensiktsmessig og effektiv.
- Koordinere den årlige lederbekreftelsen i henhold til CRR/CRD IV-forskriften, § 37.
- Følge opp konsernets risikostatus og utvikling i forhold til vedtatte risikostrategiske måltall og forretningsstrategi.
- Motta eller utarbeide periodisk og tilstrekkelig informasjon for å ivareta og følge opp rapportering til administrerende direktør.
- Sørge for at det opprettes effektive systemer og prosesser for etterlevelse av gjeldende regelverk samt fange opp endringer i lover/forskrifter, bransjestandarder og interne retningslinjer, og påse at disse blir implementert i konsernet.
- Teste, vurdere og gi råd om internkontrollen.
- Delta i møter i styrets revisjons- og risikoutvalg og i intern risikokomité.

Avdelingssjef Risikostyring & Compliance skal ikke kunne avsettes uten samtykke fra styret, j.fr. CRR/CRD IV-forskriften, § 38.

Internrevisjon

Internrevisjonen skal:

- Rapportere til styret, ha rett til å møte i styremøtene og avgi rapport om risikostyringen og internkontrollen minimum en gang pr. år.
- Gi objektive råd til styret og ledelsen om konsernets risikostyring, utforming og etterlevelse av kontroller samt etterlevelse av etablerte rutiner, prosedyrer og retningslinjer.
- Ha tilstrekkelig kompetanse og erfaring, metodikk og verktøy for å sikre at alle områder med høy og kritisk risiko dekkes.
- Gjennomføre planlagte internkontroller.

Eksternrevisjon

Ekstern revisor gir ledelsen og styret uavhengige og objektive synspunkter som kan bidra til at banken når sine målsettinger ikke bare for regnskapsrapportering, men også for målsettinger innenfor andre kategorier. I forbindelse med årsregnskapsrevisjonen fremlegger revisor sitt syn på i hvilken grad regnskapet gir et forsvarlig uttrykk for virksomhetens økonomiske stilling i overenstemmelse med god regnskapsskikk, og bidrar således til virksomhetens målsettinger for regnskapsrapportering. Revisor kan videre bidra ved å gi nyttig informasjon til ledelsen i dens gjennomføring av aktiviteter relatert til risikostyring. Slik informasjon omfatter revisjonsfunn, analytisk informasjon og anbefalinger om nødvendige tiltak for å nå etablerte målsettinger, og funn som revisor gjør angående mangler ved risikostyring og kontroll med anbefalinger om forbedringer.

Gransker

I tråd med finansforetakslovens § 11-14 er Ernst & Young AS utnevnt som uavhengig gransker for Sparebanken Øst Boligkreditt AS. Gransker gjennomfører selvstendige kvartalsvise kontroller blant annet av lovbestemt register og beløpsmessig balanse mellom sikkerhetsmasse og utstedte obligasjoner med fortrinnsrett. Gransker rapporterer regelmessig til finanstillstyret.

Finanstillstyret

Finanstillstyret er et selvstendig styringsorgan som bygger på lover og vedtak fra Stortinget, Regjeringen og Finansdepartementet og på internasjonale standarder for finansielt tilsyn. Gjennom tilsyn med foretak og markeder skal Finanstillstyret bidra til finansiell stabilitet og ordnede markedsforhold og til at brukerne kan stole på at finansielle avtaler og tjenester blir fulgt opp etter formålet. I tillegg til det forebyggende arbeidet må Finanstillstyret kunne bidra til å løse problemer som kan oppstå. Finanstillstyret legger til grunn at norske virksomheter skal ha konkurransevilkår som samlet sett er på linje med virksomheter i andre EØS-land.

Andre organer og kontrollpunkter

Bankens balansestyringskomité har jevnlig møter der status og tiltak med hensyn til likviditetssituasjonen drøftes. I BSK møter administrerende direktør, viseadministrerende direktør, økonomidirektør, finanssjef og Controller Risiko.

Risikokomiteén har til formål å vurdere risikoeksponering og risikorapportering. Komiteén skal gjøre vurderinger av kapitalbehovet og behandle risikorapporteringen til styret. Komiteéns medlemmer er advokat, avdelingssjef styring og kontroll, kontrollere, leder forretningsstøtte, avdelingsleder innfordring, kredittsjef, direktør kreditt personmarked og finanssjef. Komiteéns konklusjoner og merknader protokollføres og oversendes administrerende direktør.

Det er opprettet en egen **avdeling for antihvitvask**. Avdelingens oppgaver er nærmere beskrevet i kapittel 10.2. Bankens **hvitvaskingsansvarlig** er viseadministrerende direktør Kjell Engen.

Personvernombud er oppnevnt for konsernet Sparebanken Øst. Personvernombudet skal:

- Informere og gi råd til virksomheten om forpliktelsene som følger av lovverket
- Kontrollere overholdelsen av personvernregelverket
- Gjennomføre opplæring og holdningsskapende tiltak av de ansatte som er involvert i behandlingsaktivitetene
- På anmodning gi råd om vurdering av personvernkonsekvenser og kontrollere gjennomføringen av dem dersom konsekvensen vurderes som høy
- Samarbeide med Datatilsynet og fungere som kontaktpunkt for dem og ved behov rådføre seg med Datatilsynet
- Ansvarlig for å sende avviksmeldinger til Datatilsynet

6.4. Finanstilsynets moduler

COSO presenterer et teoretisk rammeverk sammen med teknikker og verktøy for bruk av rammeverket. I praksis er utfordringen å finne gode og robuste løsninger som fungerer hver dag for styret, ledelsen, mellomledere og ansatte i banken. I tillegg til generelle prinsipper for helhetlig risikostyring er banken underlagt omfattende konsesjonsmessige krav gjennom regulatoriske regler og retningslinjer. **Finanstilsynet** benytter i sin tilsynsvirksomhet moduler for evaluering av bankens overordnede risikostyring. Modulene er delt inn i risikotyper og omfatter:

- Kredittrisiko, markedsrisiko og likviditetsrisiko med følgende undermoduler:
 - Evaluering av risikonivå
 - Evaluering av styring og kontroll
- Operasjonell risiko
- Overordnet styring og kontroll med mal for egenevaluering

Modulene er mer spesifikke enn COSO og rettet mot bank som virksomhet. Strategidokumentene viser sammenhengen mellom bankens helhetlige risikostyring og Finanstilsynets moduler.

6.5. Rapportering

Det er etablert et rapporteringssystem som gir **styret og administrasjonen** informasjon om status og utvikling for alle viktige målefaktorer i banken, herunder sentrale risikofaktorer. Denne rapporteringen omfatter:

- Månedssregnskap med budsjettkontroll
- Månedlig virksomhetsrapport fra adm. direktør til styret
- Månedlig rammekontroll Kredittrisiko til virksomhetsrapport
- Månedlig statusrapport Finans med rammekontroll
- Kvartalsvis risikorapport med stresstest på kapital/likviditet, indikatorer for gjenoppretting
- Kvartals- og hendelsesrapport fra avdeling Risikostyring & Compliance
- Års- og kvartalsregnskap med status på kapitaldekning
- Internrevisjonsrapporter i henhold til årsplan for hele konsernet
- Controllerrapporter i henhold til årsplan for hele konsernet
- Gjenopprettingsplan i henhold til kapittel 20 i Finansforetaksloven.

Rapportering av status og avvik ligger til grunn for oppfølging av måloppnåelse, etterlevelse av rammer, gjennomføring av tiltak og er nødvendig for å sikre en forsvarlig og helhetlig risikostyring.

7. Kredittrisiko

7.1. Styring og kontroll av kredittrisiko

Kredittrisiko er risikoen for tap som følge av kunders/debitorens manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser. Kredittrisiko kan uttrykkes som sannsynlighet for mislighold sammenholdt med fordringens størrelse og verdien av eventuelle sikkerheter på misligholdstidspunktet, alternativt konkurstidspunktet.

Dokumentet «**Strategi kredittrisiko**» har som formål å etablere klare retningslinjer og rammer for styring og kontroll av kredittrisiko i Sparebanken Øst. Fra dette utgår bevilgningsreglement, kreditthåndbøker og instruksjoner.

Kreditstrategien angir de overordnede prinsipper for bankens kredittgivning og den ønskede risikoprofil. Videre skal strategien sikre at bankens aktiviteter innenfor kredittområdet er i tråd med de rammebetingelser og retningslinjer som følger av bankens overordnede forretningsidé, strategiske planer og budsjetter, samt at aktivitetene er forsvarlig i forhold til bankens evne og vilje til å bære risiko. Strategien bidrar til at banken har en etablert kredittportefølje med en kvalitet og sammensetning som sikrer bankens lønnsomhet på kort og lang sikt. Videre bidrar kreditstrategien til å sikre at bankens håndtering av kredittrisiko skjer i samsvar med de krav som følger av lover, forskrifter, rundskriv fra myndigheter og andre regulatoriske forhold.

Konsernet har en risikotoleranse definert gjennom styrevedtatte rammer. Sammen med prispolicy, og budsjetterte vekstambisjoner skal disse sikre at konsernets økonomiske måltall oppnås innenfor vedtatte risikotoleranse. Bankens prispolicy er beskrevet i kredittstrategidokumentet. Banken etterstreber en prising basert på underliggende prosjekt- og selskapsrisiko, herunder basert på bankens risikoklassifiseringsmodell. Strategi kredittrisiko må sees i sammenheng med bankens øvrige strategidokumenter. Strategi kredittrisiko og bevilgningsreglement revideres og besluttes av styret minimum årlig. Bevilgningsfullmakter differensieres innenfor bedriftsmarkedet på stillingsnivå, og med bakgrunn i engasjementenes størrelse og risiko. Innenfor personmarkedet er bevilgningsfullmakter basert på stillingsnivå, og med bakgrunn i engasjementenes størrelse.

Bankens kredittprosesser er underlagt en tydelig organisering og ansvarsfordeling. Alle organisasjonsenhetene har ledere som rapporterer til konsernets direktørnivå. Alle medarbeidere og ledere som har fått tildelt fullmakter skal ha kompetanse innenfor sitt ansvarsområde i henhold til sin mottatte fullmakt. Det er etablert en sertifiseringsordning som bidrar til å sikre at ingen uten tilstrekkelig kompetanse får utstedt personlig fullmakt. Sertifisering og generell oppfølging av fullmakter er tillagt stabsavdeling som har en uavhengig funksjon i forhold til kunderettet ansvar. Fullmaktsmatriser med nivåer er kjent og ligger tilgjengelig for alle medarbeidere.

Innenfor person- og næringsmarkedet står betjeningsevne og betjeningsvilje sentralt i kredittvurderingene. Boliglånsforskriften legger vesentlige føringer for bankens utlånsvirksomhet til privatpersoner. Måling av risiko ved utlån til kunder skjer gjennom risikoklassifisering av kunder. Risikoklassifiseringen er etablert som en integrert del av kredittprosessen og kravet til årlig reklassifisering av låneengasjement er ivaretatt. Utviklingen i kredittrisiko følges løpende opp med rapporter til bankens ledelse og kvartalsvise rapporter til bankens styre. Avdeling risikostyring og compliance følger opp risikoen i kredittporteføljen og har ansvar for å rapporte overordnet til bankens styre og ledergruppe.

Lån og kreditter til personmarkedet gis som hovedregel mot pant i bolig. Banken har en lav eksponering knyttet til utlån og kreditter uten tilhørende sikkerhet.

Lav andel utlån innenfor næringsmarkedet bidrar til generell lav konsentrasjonsrisiko for banken. Eksponering mot næringseiendom utgjør en relativt stor andel av næringsporteføljen, men en begrenset andel av bankens totale utlånsportefølje.

Bankens geografiske nedslagsfelt gir tilgang til et stort markedsområde med fleksibilitet med hensyn til kunder og segmenter. Bankens utlånsportefølje fordeler seg geografisk i hovedsak til det sentrale østlandsområdet.

Banken tar også kredittrisiko gjennom forvaltning av likviditetsreserver og overskuddslikviditet. Banken har til hensikt å holde rentebærende papirer med lav kredittrisiko for likviditetsformål (reserve for avhendelse ved behov) som grunnlag for deponering for låneadgang i sentralbanken eller begge deler.

Bankens kredittrisiko overvåkes kontinuerlig og det foreligger oppdaterte oversikter over bankens totale motpartsrisiko.

Innenfor **personmarkedet** er det etablert en sentral kredittavdeling som besluttsende organ for kredittgivning. Denne kredittavdelingen er lokalisert og organisert som egen enhet og behandler innkommende søknader fra alle bankens markedskanaler. Avdelingen er organisert under direktør kreditt PM. Innenfor kredittavdelingen er det etablert individuelle fullmakter og en fullmaktsmatrise som beskriver eksisterende fullmaktshierarki.

BM Kreditt er en sentral kredittavdeling og det besluttsende organ ved kredittgivning til mindre bedriftskunder som behandles via bankens kontornett. Avdelingen har ikke salgansvar. Medarbeiderne i avdelingen har egne individuelle fullmakter i henhold til vedtatt fullmaktsmatrise.

Kredittavdelingen fatter beslutninger om kreditt over en bestemt størrelse til kunder i bedrifts- og personmarked. Avdelingen består av medarbeidere med både individuelle og felles fullmakter. Kredittgivning ut over kredittavdelingens fullmakter innstilles til et overordnet nivå i henhold til gjeldende fullmaktsmatriser. Beslutninger på mindre engasjementer gjøres i henhold til vedtatte rammer og personlige fullmakter i bedriftsmarkedsavdelingen.

Det er etablert et system for oppfølging og rapportering av risikosituasjonen på kredittområdet. Banken benytter både interne og eksterne kilder for å overvåke porteføljer og enkeltkunder. Det er etablert en løpende overvåking av etterlevelse knyttet til vedtatte rammer og retningslinjer, samt rutiner for rapportering av brudd. Avdelinger på ulike nivåer gjennomfører internkontroll etter fastsatt plan. Uavhengig kontroll utføres løpende av Risikostyring og compliance og internrevisjonen. Rapportering knyttet til rammekontroll og oppfølgingstiltak er etablert. Se også tabeller A5-A9, EU CRB-B og CRB-D i vedlegg.

7.2. Sikkerheter

Ved fastsettelse av vekten av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- Pant i innskudd
- Pant i bolig- og fritidseiendom

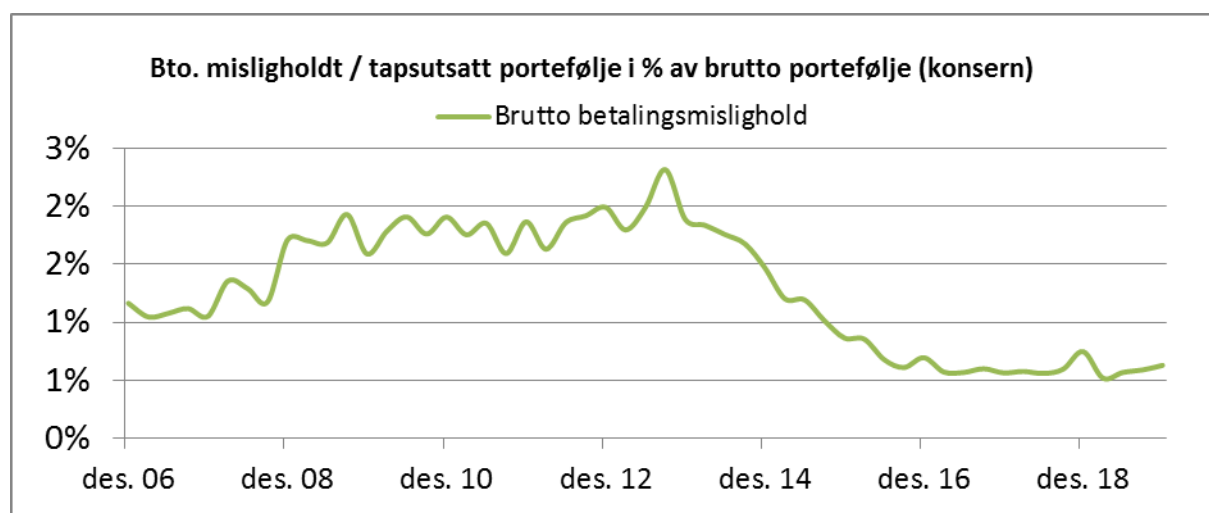
Der et engasjement er sikret med pant i fast eiendom er verdien basert på antatt markedsverdi på tidspunktet for siste vurdering av engasjementet. Antatt markedsverdi har sin bakgrunn i kjente omsetningsverdier, takster eller andre typer verdivurderinger. Innenfor bedriftsmarkedet vil objektene kontantstrøm være retningsgivende for den vurderte markedsverdien. For alle andre typer sikkerheter inkludert driftsavhengige sikkerheter gjøres det konservative anslag for antatte markedsverdier. Prinsipper for verdivurderinger av alle de underliggende pantobjektene er beskrevet i kreditthåndbøker. Ved årsskiftet er det ikke benyttet garantier i forbindelse med beregningen av kapitalkravet. Se også vedlegg tabeller CR3-CR5.

7.3. Mislighold og verdifall

Misligholdte engasjementer defineres som betalingsmislighold over 90 dager og hvor forfalt beløp er større enn 1.000 kroner. Et engasjement skal også ses på som mislighold dersom konsernet:

- har nedskrevet engasjementet på grunn av svekket kredittverdighet
- endrer vilkårene pga. betalingsproblemer, og det antas at dette reduserer verdien av kontantstrømmen med et ikke uvesentlig beløp
- antar at det vil bli åpnet gjeldsforhandling, konkurs, eller offentlig administrasjon hos motparten
- av andre grunner antar at forpliktelsen ikke vil bli oppfylt.

Misligholdte engasjementer tilordnes trinn 3. Se årsrapporten for regnskapsprinsipper og noter for detaljert informasjon i tråd med CRB-A.

Figur 7 - Utvikling brutto mislighold/tapsutsatt i % av brutto utlån (konsernet)

Misligholdte engasjementer nedskrives for kredittap på individuell basis dersom det foreligger objektive bevis på at slikt kredittap har inntruffet. Objektive bevis anses å foreligge ved vesentlige finansielle problemer hos debitor, betalingsmislighold eller andre vesentlige kontraktsbrudd, innvilget utsettelse av betaling eller ny kreditt til betaling av termin, avtalte endringer i rentesatsen

eller i andre avtalevilkår som følge av problemer hos debitor, gjeldsforhandling hos debitor, annen finansiell restrukturering eller konkursbehandling.

Estimering av eventuelt kredittap skjer på basis av størrelsen på forventede fremtidige kontantstrømmer fra salg av panteobjekter og lignende, når kontantstrømmene forventes innbetalt samt diskonteringsrentens størrelse. Tapets størrelse er en direkte funksjon av forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdien av neddiskonterte fremtidige kontantstrømmer, neddiskontert med lånets effektive rente.

Det beregnes forventet tap og det regnskapsføres tapsavsetninger uavhengig av om det foreligger objektive bevis for verdifall på balansedagen. Forventet tap beregnes på finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter målt til amortisert kost eller til virkelig verdi med verdiendring over totalresultatet. Konsernet beregner forventet tap på engasjementssum bestående av utlån, ubenyttede kreditter og garantier. Med utgangspunkt i konsernets risikoklassifiseringssystem er det pr. risikoklasse fastsatt en sannsynlighetsgrad for mislighold med formål å kunne beregne forventet tap. Konsernets engasjementer er klassifisert i segmenter ut fra produkt, sikkerhet og andre kriterier, slik at hvert segment inneholder lån med tilnærmet samme risikoprofil. For hvert segment er det fastsatt en forventet tapsgrad gitt mislighold. Det er videre fastsatt en forventet engasjementseksponering. For nedbetalingslån legges det til grunn en forventet nedbetalingsplan. For rammekreditter og garantier legges til grunn en forventet eksponering ved mislighold. Forventet tap beregnes ved å multiplisere sannsynlighetsgrad for mislighold (PD) * forventet tapsgrad gitt mislighold (LGD) * med eksponering ved mislighold (EAD). Ved beregning av forventet tap foretas det en sannsynlighetsvektet beregning på forventet makroøkonomisk utvikling som baseres på makroøkonomiske utsikter og observerte kredittap. Konsernet fordeler engasjementer i tre trinn ved beregning av forventet tap:

- **Trinn 1:** Engasjementer som ikke har vesentlig økning i kredittrisiko etter første gangs innregning, målt med utgangspunkt i endring av risikoklasse, inngår i trinn 1. For engasjementer i trinn 1 beregnes det et forventet 12-måneders tap med utgangspunkt i engasjementets eksponering.
- **Trinn 2:** Engasjementer med vesentlig økning i kredittrisiko etter første gangs innregning, målt med utgangspunkt i endring av risikoklasse inkludert engasjementer med et mislighold over 30 dager inngår i trinn 2. For engasjementer i trinn 2 beregnes det et forventet livstidstap med utgangspunkt i engasjementets eksponering og forventet løpetid.
- **Trinn 3:** Engasjementer med vesentlig økning i kredittrisiko, hvor det er objektive bevis på at verdifall har inntruffet eller hvor misligholdet er over 90 dager, inngår i trinn 3. Trinnavsetningen består av både individuelt vurderte nedskrivninger og modellberegnet forventet tap. For engasjementer hvor det ikke foreligger en individuell nedskrivningsvurdering beregnes det et forventet livstidstap med utgangspunkt i engasjementets eksponering, segmentets parameter for forventet tap og forventet løpetid.

Det gjøres årlig validering av modellen, ansvaret for dette ligger på Risikostyring og Compliance. Se også tabeller EU CR1A-CR2-B.

7.4. Motregning

Konsernets motregningsadgang følger alminnelige regler i norsk lov. Sparebanken Øst og Sparebanken Øst Boligkreditt AS har med inngått standardiserte og hovedsakelig bilaterale ISDA-

avtaler med enn rekke finansielle institusjoner som gir partene motregningsrett ved et eventuelt mislighold. Det er i tillegg inngått tilleggsavtaler om sikkerhetsstillelse (CSA), som definerer vilkårene for hvordan sikkerhet skal mottas eller stilles ovenfor motparter i derivatavtaler. Utveksling av sikkerhet reduserer motpartsrisiko i derivathandler, gjenværende risiko vil utgjøre tilnærmet netto markedsverdi hensyntatt mottatt eller stilt sikkerhet. I beregningsgrunnlaget for kapitalkrav inngår beregnet risiko for svekket kredittverdighet hos disse motpartene (CVA-risiko).

Sparebanken Øst vurderer effekten av en eventuell svekket rating som en del av stresstesting likviditet.

7.5. Motparts- og oppgjørsmotpartsrisiko

Motpartsrisiko ved derivatkontrakter og andre poster utenfor balansen er også en form for kredittrisiko ved at inngåtte kontrakter kan gi tap dersom motpart går konkurs eller ikke er i stand til å gjøre opp sine betalingsforpliktelser. Innenfor finansområdet styres dette gjennom dokumentet «**Strategi finansielle risikoer**», vedtatt av styret. Hovedelementene er rammestyring på porteføljnivå og motpart. Slike kontrakter inngås kun med finansinstitusjoner med rating tilsvarende A- eller bedre fra et godkjent kredittvurderingsbyrå. Motpartsrisiko skal være grunnlagt i risiko-reducerende tiltak. Kreditteksponering mot datterselskaper under tilsyn (AS Financiering og Sparebanken Øst Boligkreditt AS) er begrenset oppad til gjeldende kredittrammer fastsatt av styret. Finansavdelingen administrer disse kredittene. Se også vedlegg i tabeller EU CCR1-EU CCR8.

Plassering i rentebærende verdipapirer for likviditetsformål gjøres i henhold til vedtatt finansstrategi. Her inngår investeringspolicy med konkret risikotoleranse, allokering til aktivklasser, rammer og fullmakter. Kreditttap skal være tilnærmet lik null. En vesentlig del av porteføljen skal være egnet som sikkerhet for låneadgang i Norges Bank. Ved plassering av midler i sertifikater og obligasjoner vurderes risiko ut fra papirenes likviditet (herunder LCR), utsteders rating og andre motpartsspesifikke forhold. Rentebærende verdipapirer regnskapsføres til markedsverdi, slik at endringer i risiko løpende reflekteres i regnskapet. Status mot rammer rapporteres månedlig til adm. direktør og kvartalsvis til styret.

Opgjørsmotpartsrisiko er en form for kredittrisiko. Dersom kontraktsmotpart ikke oppfyller sine forpliktelser kan oppgjør i form av kontanter eller verdipapirer risikeres tapt. Banken søker å unngå slik risiko ved at kontrakter kun inngås med solide og om mulig ratede motparter, samt ved å benytte velrenommerte clearing-systemer.

7.6. Konsentrasjonsrisiko

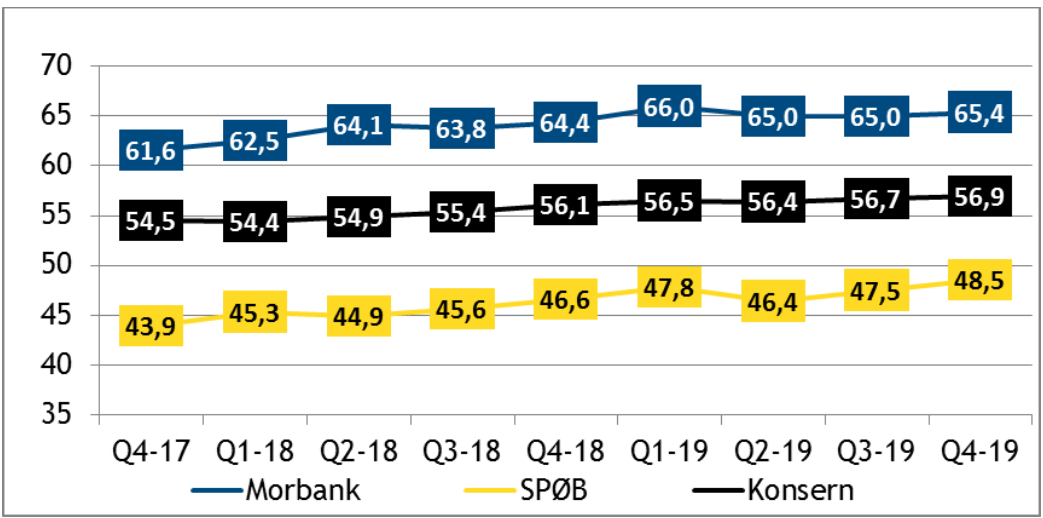
Konsentrasjonsrisiko er et element i den totale kredittrisikoen og oppstår dersom det foreligger en overrepresentasjon av engasjementer med like karakteristika. Dette kan for eksempel være konsentrasjon av store engasjementer, konsentrasjon i enkelte bransjer eller geografisk konsentrasjon, det vil si risiko knyttet til næringsengasjementer utenfor bankens kjerneområde. Risikoen styres i forhold til vedtatte rammer, måltall og retningslinjer beskrevet i bankens kredittstrategidokument. Innenfor privatmarkedet er det etablert måltall knyttet til porteføljens risikosammensetning, samt at det foreligger beskrivelser knyttet til inntak av nye kunder. På bedriftsmarkedet er det etablerte rammer og måltall knyttet til størrelseskonsentrasjon og måltall knyttet til bransjekonsentrasjon, risikosammensetning og krav til inntak av nye og nyetablerte bedriftskunder. Videre er det etablert rammer og måltall for enkelte typer kundegrupperinger. Oppfølging av rammer og måltall skjer ved månedlig rapportering til administrasjonen og kvartalsvis gjennom risikorapport til styret fra Risikostyring og Compliance.

Bankens utlånsportefølje til personkunder og bedrifter fordeler seg geografisk i hovedsak til det sentrale østlandsområdet. Utlånsvirksomheten innenfor bedriftsmarkedet anses ikke å være spesielt rettet mot enkeltbedrifter (hjørnestensbedrifter) eller ensidig økonomisk utvikling i regionen. Banken har meget lav direkte eksponering mot olje- eller oljeservicevirksomhet. Eksponering mot næringseiendom har over tid utgjort en relativt stor andel av bedriftsporteføljen, men målt som andel av samlet utlånsportefølje i konsernet utgjør denne eksponering en begrenset andel. Se tabeller AA6, A7 og EU CRB-D i vedlegg.

7.7. Restrisiko

Verdifall på boliger vil medføre at deler av utlånsmassen vil falle utenfor 80 % av boligens verdi og med det få en høyere risikovekting fra 35 % til 75 % av låneverdi. Dette vil dermed medføre lavere kapitaldekning. Gjennomsnittlig LTV (forholdet mellom lån og sikkerhetsverdi) følges opp løpende, og vil endre seg ved justering av boligverdier. Det gjøres stresstester for effekt av endrede boligpriser.

Figur 8 - Utvikling volumvektet gjennomsnitt LTV boliglån

8. Markedsrisiko

Markedsrisiko er risiko for tap som følge av endringer i observerbare markedsvariabler som renter, valuta og verdipapirmarkeder. Markedsrisiko styres gjennom konsernets overordnede «**Strategi finansielle risikoer**». Rammestyring er verktøyet for styring av markedsrisiko, basert på stresstester. Sparebanken Øst Boligkreditt og AS Financiering har fastsatt egne rutiner for styring av markedsrisiko. For disse selskapene er renterisiko og kredittspreadrisiko i LCR-portefølje eneste markedsrisiko.

8.1. Renterisiko

Risiko som oppstår ved at konsernet kan ha ulik rentebindingstid på sine eiendeler og forpliktelser. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for renterisiko. For renter vurderes verdiendringene i balansen ved en 2 prosentpoeng endring av markedsrenten sett opp mot intern ramme. I tillegg vurderes effekten av en rekke forskjellige scenarier med endring av rentekurven. Renteswapper brukes på begge sider av balansen for å redusere renterisiko.

Det er knyttet renterisiko til følgende posisjoner:	Beskrivelse
Utlån til og innskudd fra kunder med flytende rente	På grunn av lovbestemte varslingsfrister er det knyttet en viss renterisiko også til utlån til og innskudd fra kunder med flytende rente. Regelverket tilsier at renteøkning på utlån i forbrukerforhold må varsles med minst 6 ukers frist og rentenedsettelse på innskudd med minst 2 måneders frist.
Utlån til og innskudd fra kunder med fast rente	Rentevilkårene for utlån til og innskudd fra kunder med fast rente er bundet for en nærmere avtalt periode.
Plasseringer i sertifikater og obligasjoner	Sertifikater og obligasjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner	Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån	Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Derivater (rentebytteavtaler, valutaterminer)	Rentebytteavtaler er avtaler om å bytte bort en forpliktelse til å betale en fast rente i en angitt tidsperiode mot å betale en flytende rente i samme periode eller motsatt. Valutaderivater inneholder implisitt en renterisiko på forskjellen i utviklingen i markedsrentene for de valutaslagene derivatet er relatert til.

Tabell 11 – Beregnet sensitivitet per tidsbånd ved 2 % parallell endring av rentekurven 31.12.2019

Renterisiko MNOK	Tidsbånd					Totalt
	< 1 mnd	<3 mnd	<1 år	<5 år	>5 år	
Eiendeler	4,6	81,2	4,6	25,6	7,3	123,3
Gjeld	8,2	82,0	8,6	0,0	0,0	98,9
Derivater	0,1	1,8	-2,2	-21,8	-8,1	-30,2
Netto renterisiko	3,5	-1,0	6,3	-3,8	0,9	5,8

Tabellen over viser konsernresultatets sensitivitet for et parallelt skift i rentekurven på 2 prosentpoeng. Effekten er beregnet ut fra at et varig skift i rentekurven inntreffer på måletidspunktet og utgjør ett års resultateffekt. For ytterligere informasjon om renterisiko, se års- og kvartalsrapporter.

Tabell 12 - IRRBB1 – Kvantitativ informasjon om renterisiko på bankboken

MNOK År	Sensitivitet på EK		Sensitivitet på nettorente	
	2019	2018	2019	2017
Parallelt skift opp	5,8	2,5	75,7	77,1
Parallelt skift ned	-6,1	-2,6	-75,7	-77,1
Bratt	-4,4	-3,1		
Flat	5,6	3,5		
Kort rente opp	7,5	4,2		
Kort rente ned	-6,8	-4,5		
Maksimum	7,5	-4,5		
År	2019		2018	
Kjernekapital	3.790,3		3.621,8	

8.2. Aksjerisiko

Endringer i verdien på posisjoner i egenkapitalinstrumenter. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for aksjerisiko. For ikke-strategiske aksjeposter skal det benyttes 45 prosent verdifall som uttrykk for en stressituasjon.

Konsernets beholdning av egenkapitalinstrumenter som ikke er klassifisert som holdt for omsetning ("trading"), er klassifisert som tilgjengelig for salg, og er vurdert til virkelig verdi med verdiendringer presentert som inntekter og kostnader i totalresultatet. Nedskrivning ved verdifall innregnes i "Netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter" i den perioden det oppstår. Ved avhendelse blir akkumulert gevinst eller tap på det finansielle instrumentet som tidligere er regnskapsført i totalresultatet reversert, og gevinst eller tap blir innregnet i "Netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter".

Konsernet foretar nedskrivning av egenkapitalinstrumenter i kategorien tilgjengelig for salg når det har vært en langvarig nedgang i virkelig verdi eller virkelig verdi er vesentlig lavere enn balanseført verdi. Banken vurderer det som vesentlig når verdifallet er mer enn 20 prosent, og at verdifallet er langvarig når det er lenger enn 6 måneder. Tap ved verdifall innregnet i resultatet, for denne kategorien, blir ikke reversert over resultatet.

Mottatt utbytte på egenkapitalinstrumenter innregnes i resultatet etter at konsernets rett til å motta betaling er fastsatt og inngår i "Utbytte og andre inntekter av verdipapirer med variabel avkastning".

8.3. Valutarisiko

Valutakursendringer knyttet til eiendeler og gjeld i valuta som ikke er valutasikret. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for valutarisiko. Det benyttes 25 prosent verdiendring i ugunstig retning for rammen av samlet nettoposisjon i valuta, fratrukket to prosent av ansvarlig kapital og pilar 1-kravet.

Valutarisiko reduseres ved å balansere aktiva- og passivaposisjoner i balansen mot hverandre eller ved bruk av valutaderivater. For eiendeler der debitor har anledning til å tilbakebetale før endelig forfall benyttes rullerende swapper. Der endelig forfall ikke skal fravikes, sikres posisjonene ved bruk av basisswapper.

Banken har en ramme som tillater en begrenset valutarisiko. Rammen er langt under kapitalkravsforskriftens lovmessige ramme som er maksimalt 30 prosent av ansvarlig kapital i total valutaeksponering, og maksimalt 15 prosent av ansvarlig kapital i en enkelt valuta.

Tabell 13 - Beregnede effekter valutarisiko 31.12.2019

Valuta	Økning i valutakurs %	Effekt på resultat før skatt	Effekt på egenkapital	Reduksjon i valutakurs %	Effekt på resultat før skatt	Effekt på egenkapital
USD	+10	2,8	0,0	-10	-2,8	0,0
Sum		2,8	0,0		-2,8	0,0

8.4. Kredittspreadsrisiko

Risiko for tap som følge av reduserte markedsverdier på obligasjonsporteføljen som følge av en økning i marginen (kredittspread). Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for renterisiko, basert på kredittkvalitet målt ved rating, durasjon og størrelse på porteføljen av rentebærende verdipapirer. Kredittspreadsrisiko i likviditetsporteføljen styres slik at tapet ved en gitt endring i kredittspread aldri skal overstige fastsatt ramme. Se under punkt 9. «Likviditetsrisiko» for mer informasjon om likviditetsporteføljen.

8.5. Eiendomsrisiko

Eiendomsrisiko er risiko for reduserte markedsverdier på konsernets egne eiendommer. Konsernets direkte eiendomseksponering ligger i Sparebanken Øst Eiendom AS, morbanken, Øst prosjekt og AS Finansiering. Eksponeringen i eiendom er fastsatt av styret i egne vedtak. Stresstester utføres med utgangspunkt i Finanstilsynets SREP-modell, basert på stressnivå 30 prosent minus pilar 1-kravet. Merverdier ut over bokførte verdier inngår i vurderingen.

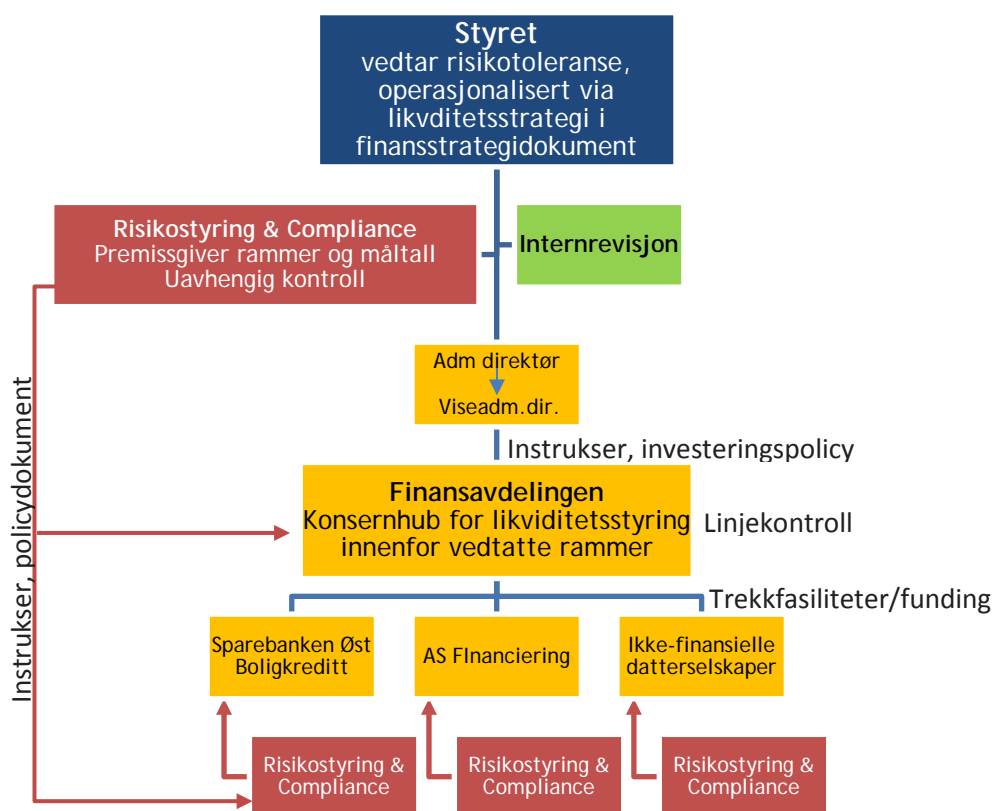
8.6. Risikoreduserende tiltak

Banken anvender garantier, derivater og finansielle sikringsforretninger for å redusere risikoeksponering som skyldes endringer i rentenivå, valutakurser og kredittrisiko. Det vises til beskrivelsen av hvert enkelt risikoområde.

9. Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at tilbydere av likviditet ikke kan eller vil tilby likvider til banken, eventuelt kun til en pris som er vesentlig høyere enn normale markedsvilkår. En slik situasjon kan oppstå ved at banken får en redusert kredittverdighet (virksomhetsspesifikk risiko) eller at markedet for likviditet ikke fungerer på en tilfredsstillende måte (markedsspesifikk risiko). Begrepet likviditetsrisiko benyttes i denne sammenheng i betydningen finansieringsrisiko, dvs. risikoen for en brå og uventet mangel på tilførsel av likviditet. Banken står da uten midler til å finansiere eiendelene etter hvert som innlån forfaller. Begrepet likviditetsrisiko benyttes også om risikoen knyttet til problemer med å avhende finansielle instrumenter i et marked, også benevnt markedslikviditetsrisiko.

Figur 9 - Styring av likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets overordnede finansstrategi og investeringspolicy. Sparebanken Øst Boligkreditt AS og AS Finansiering har fastsatt egne rutiner for styring av likviditetsrisiko, dog slik at operativt ansvar for styringen, samt de facto likviditetsrisiko er overført til banken gjennom trekkfasiliteter. Den overordnede strategien fastsetter måltall og rammer for likviditetsrisiko på konsernnivå. Likviditetsstyring er underlagt krav til årlig/periodisk gjennomgang med bekreftelse fra internrevisor.

Styring av likviditetsrisiko er ansvarsmessig tillagt bankens økonomidirektør som leder av finansavdelingen. Finanssjef har ansvar for gjennomføring av virksomheten knyttet til likviditetsstyring og rapporterer til økonomidirektør. Oppgjør og kontroll med sluttsetter og lignende foretas av regnskapsavdelingen.

Avdeling Risikostyring og compliance samarbeider med finansavdelingen om premisser og metoder for risikovurdering, prognoser og stresstester. I tillegg utføres uavhengige kontroller, stresstester og rapportering internt og til myndighetene, herunder en rekke likviditetsindikatorer mot rammer.

Sparebanken Øst skal ha en konservativ holdning til likviditetsrisiko. Dette innebærer langsiktighet med proaktivitet i forhold til fremtidige likviditetsbehov, fordeling av innlån fra ulike investorgrupper, samt sikring av likviditetsbehov ved plassering i eiendeler med lav likviditets- og kredittrisiko. Risiko styres mot fastsatte rammer. Sparebanken Øst Boligkreditt AS, AS Financiering og øvrige ikke-finansielle datterselskaper inngår i Sparebankens Østs overordnede likviditetsstyring. Forholdet mellom selskapene er regulert i egne avtaler.

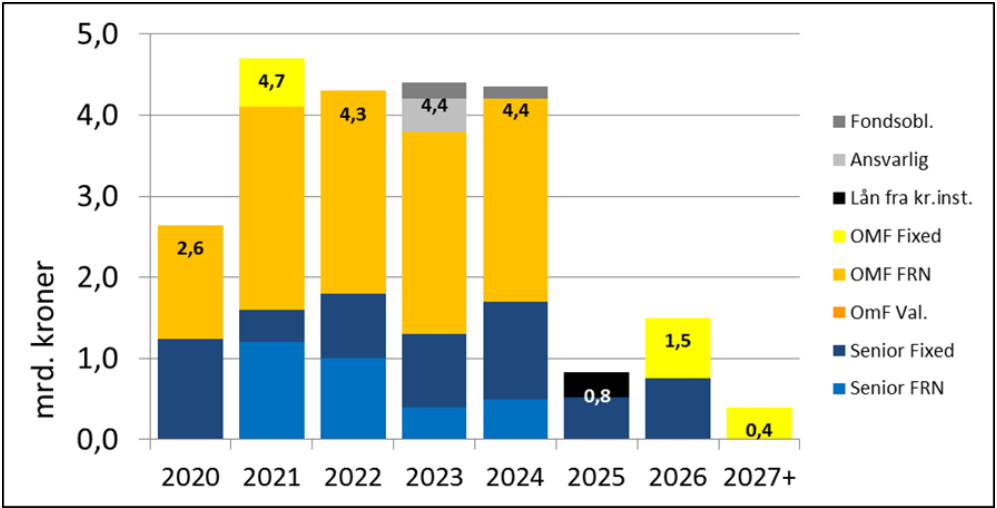
Basert på forskrift om forsvarlig likviditetsstyring, CRR/CRD IV-forskriften samt anbefalinger på likviditetsområdet utarbeidet av Basel-komiteen og EBA har Finanstilsynet utarbeidet en modul for likviditetsrisiko. Finanstilsynets vurderinger baserer seg på to hovedelementer:

- Likviditetsbuffer
- Langsiktighet i finansieringen

Konsernet skal sørge for forsvarlig likviditetsstyring slik at foretaket til en hver tid har tilstrekkelig likvider til at det kan dekke sine forpliktelser ved forfall. Likviditetsrisiko styres og måles på konsernnivå. Likviditetsstyring i AS Financiering og Sparebanken Øst Boligkreditt AS er knyttet til banken gjennom trekkrettigheter.

Styrets risikotoleranse er at konsernet skal sørge for forsvarlig likviditetsstyring ved at foretaket til en hver tid har tilstrekkelig likvider til å tåle 12 måneder normal drift uten tilførsel av likviditet.

Figuren under viser forfallene i de ulike innlånsinstrumenter:

Figur 10 - Forfallsstruktur innlån fra markedet

9.1. Styringsmodeller for likviditetsrisiko

Prognoseverktøy

Utsagnskraftige prognosemodeller er sentrale i likviditetsplanleggingen. Finansavdelingen benytter prognosemodeller på likviditetsområdet, utviklet i samarbeid med Risikostyring & Compliance. Banken benytter tre ulike modeller som styringsverktøy for likviditetsstyring på konsernnivå.

- *Intradag oppfølging av likviditet*
- *Langsiktig prognosemodell.*
- *Scenarioanalyser og stresstesting, herunder omvendte stresstester*

Omvendte stresstester gir informasjon om grenseverdier og toleransenivåer, og benyttes også for å vurdere sensitivitet i modellen.

9.2. Likviditetsbuffer

CRR/CRD IV-forskriftens kapittel V stiller krav til at banken skal ha en likviditetsreserve som enten skal kunne avhendes eller benyttes som sikkerhet for låneopptak i Norges bank. Det er krav om at banker skal ha tilstrekkelig likvide eiendeler målt mot netto likviditetsutgang 30 dager frem i tid gitt en stresset situasjon i markedet. Denne bufferen måles ved LCR («Liquidity Coverage Ratio»), og det er definert rammer for likviditetsstyringen basert på denne. I CRR stilles det også et generelt krav til at foretakene skal ha stabil og langsiktig finansiering (Net Stable Funding Ratio - NSFR), det er foreløpig ikke stilt et konkret minimumskrav i dagens regelverk.

Indikator (lovkrav)	Q4 2019	Q3 2019	Q2 2019	Q1 2019	Q4 2018
LCR konsern (>100 %)	265,1 %	257,8 %	261,6 %	207,9 %	224,9 %
LCR morbank (>100 %)	226,1 %	218,0 %	222,2 %	165,4 %	203,0 %
NSFR konsern	117,0 %	117,5 %	114,0 %	114,8 %	118,6 %
NSFR morbank	136,2 %	133,5 %	127,6 %	122,8 %	126,1 %

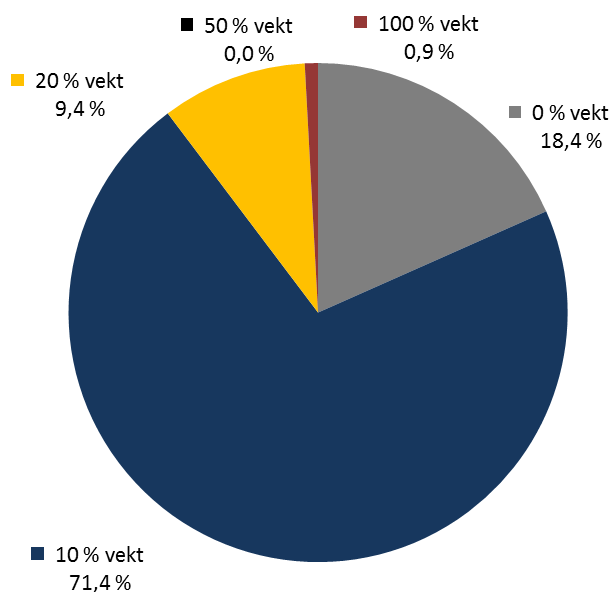
Figur 11 - Utvikling i LCR og NSFR

I tabellen under vises sammensetningen av likviditetsporteføljen etter ratingklasse for de ulike eksponeringene. I tillegg vises fordelingen på regulatorisk vekt:

Tabell 14 - Fordeling av likviditetsportefølje på ratingklasse

Rating 31.12.19	Bokført verdi inkl. renter	Bokført verdi	Risiko- vektet balanse	Rating 31.12.18	Bokført verdi inkl. renter	Bokført verdi	Risiko- vektet balanse
AAA	5.329	5.317	447	AAA	4.156	4.142	372
AA	1.368	1.364	161	AA	889	886	78
A	0	0	0	A	50	50	25
BBB	57	57	57	BBB	63	63	63
BB	0	0	0	BB	15	15	15
Lavere	0	0	0	Lavere	0	0	0
Totalt	6.755	6.738	666	Totalt	5.173	5.156	553

Figur 12 - Likviditetsportefølje fordelt på risikovekt 31.12.19

Det legges vekt på institusjonenes muligheter for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Dersom institusjonen har store reserver i form av boliglån som tilfredsstillt kravene i OmF-foretakets sikkerhetsmasse vil institusjonens refinansieringsevne være betydelig bedre enn om alle tilgjengelige boliglån er båndlagt allerede. Banken beregner hvor mye reserver som er tilgjengelig etter scenarioer med boligprisfall og økt mislighold for å få innsikt i sensitiviteten i sikkerhetsmassen. Ved et boligprisfall må institusjonene først sørge for å fylle opp sikkerhetsmassen slik at verdien av denne overstiger det høyeste av lovkravet og eventuelt andre avtalte krav.

9.3. Gjenopprettingsplan og likviditetskriser

Det er utarbeidet en gjenopprettingsplan for kapital- og likviditetskriser som skal benyttes av bankens kriseledelse. Den overordnede hensikten med gjenopprettingsplanen er å gi banken et verktøy for å overvåke og identifisere finansielle krisesituasjoner tidlig, ta hensiktsmessige beslutninger og forberede og gjennomføre tiltak for å forhindre at banken blir alvorlig rammet ved en finansiell krise.

Gjenopprettingsplanen revideres og vedtas av bankens styre minimum en gang per år, og skal testes årlig.

10. Operasjonell risiko

10.1. Styring og kontroll av operasjonell risiko

Styring og kontroll av operasjonell risiko ivaretas gjennom «**Strategi for helhetlig risikostyring**». Strategien er nærmere beskrevet i kapittel 6. Strategien vedtas av styret og evalueres minst en gang årlig. Strategien definerer klart hvem som har ansvar for etablering og gjennomføringen av internkontrollen. Den operasjonelle risikoen søkes holdt på et lavt nivå. Risikotoleransen for operasjonell risiko er tilordnet Finanstilsynets hendelseskategorier, gradert i nulltoleranse, lav og moderat risiko.

Etiske retningslinjer er vedtatt og skal i henhold til instruks gjennomgå med alle ansatte minst en gang årlig. Slik gjennomgang skal bekreftes av lederne i forbindelse med årlig bekreftelse av gjennomført internkontroll.

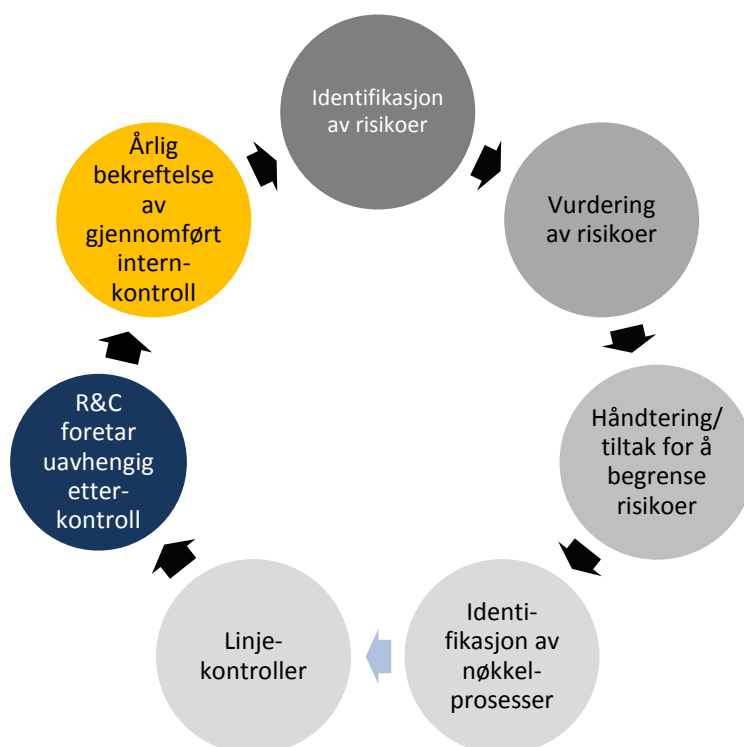
Det er etablert en klar **organisasjonsstruktur** med klare ansvarslinjer. Nødvendig arbeidsdeling er innført som en del av internkontrollen. Det er etablert **uavhengige kontrollfunksjoner** med ansvar for internrevisjon, risikostyring og etterlevelse.

Det er implementert en modell for å identifisere og styre operasjonell risiko i avdelingene og i banken/konsernet som helhet. Den baserer seg på kontinuerlig oppdatering av operasjonell risiko med kvartalsvis rapportering til ledelse og styret. Dette blir registrert i et felles risikoregister inndelt etter kategorier. Risikonivå blir vurdert etter fastsatt skala (semi-kvantitativ metode). Samme modell benyttes ved identifisering og styring av prosjekt- og produkt risikoer.

Risikoregisteret benyttes som grunnlag for årlig gjennomgang av alle arbeidsprosesser i virksomheten, hvor tilhørende risikoer identifiseres/oppdateres og nødvendige tiltak for å eliminere/reducere åpne risikoer blir definert. Gjennomgangen starter på avdelingsnivå og evalueres på ledernivå. Dette kalles i Sparebanken Øst for «**Nøkkelprosessgjennomgang**». Tiltak kan være arbeidsdeling, etablering av rutiner og linjekontroller mv. Lederne må årlig bekrefte at de har gjennomført internkontrollen, herunder gjennomført tiltak som definert i nøkkelprosessgjennomgangen.

Modellen under viser de enkelte elementer som inngår i styring av operasjonell risiko, der nøkkelprosessgjennomgang er et av elementene.

Figur 13 - Styring og kontroll av operasjonell risiko

Det er fastsatt interne retningslinjer for **utkontraktering**. Det er utarbeidet skriftlige avtaler som sikrer innsyn kontroll og revisjon.

Det er etablert en **hendelsesdatabase** som viser hendelser med evt. tap fordelt på finanstilsynets tapshendelseskategorier. Hendelser med evt. oppfølgingstiltak rapporteres til styret kvartalsvis. Hendelsene blir systematisk vurdert i flere ledd i vår styring av operasjonell risiko, blant annet ved nøkkelprosessgjennomgang, for å få bedre innsikt i arbeidsprosesser og avdekke eventuelle manglende risikoidentifiseringer.

På **IKT-området** er det etablert egne styringssystemer i henhold til IKT-forskriften basert bl.a. på ROS-analyser og COBIT-analyser. Det er utarbeidet kontinuitets- og beredskapsplaner på området samt rutiner for drift, utvikling, anskaffelse og drift samt avviks- og endringshåndtering i tillegg til rutiner for utkontraktering.

Cyber risk er risiko for elektroniske angrep som følge av bruk /utnyttelse av svakheter i teknologiske løsninger. Sparebanken Øst baserer sin vurdering av risiko for elektroniske angrep mot banken eller bankens kunder basert på trusselbildet som Nordic FinanceCERT redegjør for hvert kvartal. Ut fra registrerte hendelser i 2019 er banken i liten grad utsatt for det trusselbildet NFCERT tegner i sin rapport. Bankens totalvurdering er at det er et stabilt risikobilde på dette området i 2019. Det er etablert et Sikkerhetskultur program som inkluderer opplæring og øvelser. Det gjennomføres penetrasjonstester mot egen infrastruktur og evt. tiltak iverksettes med bakgrunn i resultatene av testene. Det er etablert samarbeid med eksternt sikkerhetsselskap for å styrke tilgangen på kompetanse og ressurser for cybersikkerhetsområdet i banken.

10.2. Tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Kravene til tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering er fastsatt i lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. Loven har som formål å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, og stiller som et viktig prinsipp at bankene skal kjenne sine kunder og deres virksomhet.

Det er opprettet en egen avdeling for antihvitvask. Avdelingen skal identifisere, utvikle og evaluere et kontrollopplegg på hvitvaskingsområdet, samt utarbeide bankens virksomhetsinnrettede risikovurdering. Avdelingen skal videre påse at banken har IT-systemer knyttet til kontroll m.v. av hvitvasking og terrorfinansiering, samt følge opp at funksjonalitet ajourholdes i tråd med lov- og forskriftskrav. Dette gjelder bl.a. dokumentasjon, risikoklassifisering, kundeerklæring og regler knyttet til transaksjonsovervåkning, herunder oppfølging av mistenkelige transaksjoner og rapportering til Økokrim. Det er utnevnt **antihvitvaskingsansvarlig** i banken, se også kapittel 6.3.

Sparebanken Øst har etablert rutiner og kontroller for å sikre at kravene i loven blir etterlevd. Dette omfatter både kundetiltak ved etablering av kundeforhold og undersøkelse av mistenkelige transaksjoner. Bankens gjennomfører jevnlig opplæring av ansatte i kundeoplysning i lov og internt regelverk. Videre gjennomføres det obligatorisk e-læring for alle ansatte om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.

Risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging av eksisterende kundemasse er viktige tiltak i bankens arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering, der risikoen vurderes ut fra type kunde, kundeforhold, produkt eller transaksjon. Før kundeforhold etableres gjøres det i henhold til gjeldende regler ekthetskontroll av identitetspapirer.

Det gjennomføres løpende overvåking av alle transaksjoner bankens kunder utfører. Mistenkelige transaksjoner meldes til Økokrim. I løpet av 2019 har banken innrapportert 35 slike saker til Økokrim.

11. Styring og kontroll av andre risikoer

Forsikringsrisiko

Dette er risiko knyttet opp til eierskap i forsikringsselskaper. Vår eierandel i Frende blir ikke konsolidert i Sparebanken Øst. Risiko knyttet til eierskapet i Frende knyttes til eierrisiko og følges opp som sådan. Konsernets adm. dir. representerer banken i Frenendes styre.

Pensjonsrisiko

Dette er risiko knyttet til bankens fremtidige pensjonsforpliktelser. Det gjennomføres sensitivitetstester årlig for å anslå effekten av endringer i diskonteringsrente, årlig lønnsvekst og årlig regulering av pensjoner.

Forretningsrisiko/strategisk risiko

Strategisk risiko er risikoen av de valgte forretningsstrategier. Styring av strategisk risiko følger indirekte gjennom evaluering av styring og kontroll knyttet til de øvrige risikoområdene.

Systemrisiko

Dette er risiko for at banken vil være særlig utsatt for systemrisiko eller om banken bidrar til systemrisiko. På bakgrunn av bankens størrelse og kompleksitet antas systemrisiko å være svært lav.

Risiko knyttet til overdreven gjeldsoppbygging

Dette anses primært å være en risiko knyttet til IRB-bankene hvor lav risikovekting av balansen kan medføre lav egenkapitalandel. Uvektet kjernekapitalandel måles, rapporteres og følges opp hvert kvartal.

Eierrisiko

Eierrisiko knyttet til bankens strategiske eierskap i andre selskaper styres og kontrolleres av bankens øverste ledelse. Det foreligger en egen eierstrategi for investeringer i datterselskaper vedtatt av styret i banken.

Renommérisiko

Renommérisiko er risiko forbundet med uetisk opptreden eller oppførsel internt eller eksternt. Dette knyttes ofte til offensivt salg av kompliserte, sammensatte investeringsprodukter og generelt dårlig rådgivning overfor forbrukerne. Sparebanken Øst har som tidligere nevnt en enkel forretningsmodell med standard bankprodukter. Banken driver ikke med investeringsrådgivning. Bankens etiske regelverk gjennomgås årlig med alle ansatte. Renommérisiko styres indirekte gjennom evaluering av styring og kontroll knyttet til de ulike risikoområdene.

12. Godtgjørelse

12.1. Generelt

Styret har det overordnede ansvaret for håndtering av risikoer som er forbundet med variabel godtgjørelse. Styret er videre ansvarlig for å godkjenne og vedlikeholde retningslinjene for godtgjørelser. Styret skal videre godkjenne enhver materiell endring eller unntak fra retningslinjene, og vurdere å overvåke effektene av endringer og unntak i godtgjørelsespolitikken.

Sparebanken Øst følger prinsippet om fastlønnssystem. Det foreligger en Bedriftsavtale utarbeidet i samarbeid mellom bankens ledelse og de tillitsvalgte. Her fremkommer følgende prinsipperklæring om bankens lønnspolitikk: «Partene er enige om at lønnspolitikken skal bidra til at banken kan rekruttere og beholde kvalifiserte medarbeidere slik at banken når sine mål og strategier. Systemet skal være fleksibelt og forutsigbart, og motivere til relevant kompetanseutvikling blant de ansatte. Det skal betales lik lønn for arbeid av lik verdi, og lønnspolitikken skal ivareta både faglige og ledelsesmessige karriereveier.»

Fastlønnen utgjør hovedinntekten til alle ansatte i Sparebanken Øst. Det som gis som godtgjørelse utover lønn, utgjør derfor en liten del av den ansattes inntekt. I tillegg til fastlønn tar alle ansatte del i en styrevedtatt ordning om overskuddsdeling, basert på vekst og resultat i konsernet.

Det gis ikke bonuser utover overskuddsdelingen og det gis ikke godtgjørelser i form av opsjoner, tildeling av aksjer/egenkapitalbevis, tegningsretter eller andre former for godtgjørelse knyttet til aksjer/egenkapitalbevis eller utvikling av aksje-/egenkapital kurser i selskapet eller konsernet.

For adm. dir., viseadm. dir. og bankens direktører (toppledergruppen) er det fastsatt i loven at den variabel godtgjørelse ikke kan utgjøre mer enn den faste godtgjørelsen. Adm. dir., viseadm. dir. og bankens direktører følger Bedriftsavgaltens prinsipper om fastlønn. Det ytes kun naturalytelser i form av firmabil, fri avis, telefon og lignende.

12.2. Godtgjørelsesutvalg

Det er etablert et godtgjørelsesutvalg. Utvalget skal vurdere om godtgjørelsespolitikken i Sparebanken Øst og datterselskaper er passende, herunder påse at retningslinjer for godtgjørelse følges og etterleves. Her kan utvalget innhente innspill og vurderinger fra bankens kontrollfunksjoner. Godtgjørelsesutvalget skal bestå av 4 medlemmer hvorav ett av medlemmene skal være ansattes representant.

Utvalget har følgende hovedoppgaver:

- Forberede for styret retningslinjer for, og saker om, godtgjørelse til ledende ansatte
- Fastsette og sørge for at foretaket til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for en godtgjørelsesordning som skal gjelde for hele foretaket og datterselskaper, og som er i samsvar med forskriften om godtgjørelsesordninger i finansforetak. Minst en gang i året skal godtgjørelsesutvalget utarbeide en rapport til bankens styre, med godtgjørelsesutvalgets vurdering av bankens etterlevelse på området, samt en oversikt over utvalgets arbeid gjennom året. Det er ikke gjort endringer i prinsippene for godtgjørelse i 2019.

12.3. Styret og tillitsvalgte

Godtgjørelse til styret, forstanderskapet og valgkomiteen fastsettes av forstanderskapet.

Godtgjørelsen er søkt tilpasset den arbeidsmengde og det ansvar som påhviler de tillitsvalgte og er opplyst i notene til årsregnskapet. Honoraret er uavhengig av sparebankens resultater og utgjør et bestemt beløp. Det er ingen resultatbaserte eller variable godtgjørelser til sparebankens tillitsvalgte. Ingen av styrets medlemmer utenom ansattes representanter har i 2019 utført andre oppgaver for sparebanken enn styrevervet.

12.4. Ledende ansatte

I henhold til gjeldende lovverk, finansforetaksloven § 15-1 til 15-6, fastsetter styret nødvendige retningslinjer for ledende ansattes godtgjørelser. Styret fastsetter godtgjørelsen til administrerende direktør. Administrerende direktør fastsetter godtgjørelsen til toppledergruppen. Det er ingen avtale om variabel godtgjørelse eller opsjons- eller bonusavtaler. Toppledelsen tar del i styrevedtatt ordning om overskuddsdeling. Styret kan beslutte å tildele administrerende direktør og viseadministrerende direktør engangstillegg. For adm. dir., viseadm. dir. og bankens direktører (toppledergruppen) er det fastsatt i loven at den variabel godtgjørelse ikke kan utgjøre mer enn den faste godtgjørelsen. Adm. dir., viseadm. dir. og bankens direktører følger Bedriftsavtalens prinsipper om fastlønn. Det ytes kun naturalytelser i form av firmabil, fri avis, telefon og lignende.

12.5. Ansatte som tar betydelig risiko og ansatte i kontrollfunksjoner

For ansatte med arbeidsoppgaver av betydning for foretakets risikoeksponering og for ansatte med kontrollfunksjoner, skal godtgjørelsen være uavhengig av resultatet i det forretningsområdet de kontrollerer eller er eksponert mot.

Tabell 15 - REM1 Utbetalt godtgjørelse i 2019

		a	b	
Utbetalt godtgjørelse		Toppledelse	Ansatte som tar betydelig risiko	
1	Fast avlønning	Antall ansatte	7	9
2		Total fast avlønning (3 + 5 + 7)	13,0	9,9
3		Herav kontanter	10,6	8,1
4		Herav: Utsatt betaling	0,0	0
5		Herav egenkapitalinstrumenter	0,0	0,0
6		Herav: Utsatt betaling	0,0	0,0
7		Herav: annet (pensjon)	2,4	1,8
8		Herav: Utsatt betaling	0,0	0,0
9	Variabel avlønning	Antall ansatte	7	9
10		Total variabel avlønning (11 + 13 + 15)	0,7	0,4
11		Herav kontanter	0,7	0,4
12		Herav: Utsatt betaling	0,0	0,0
13		Herav egenkapitalinstrumenter	0,0	0,0
14		Herav: Utsatt betaling	0,0	0,0
15		Herav: annet (pensjon)	0,0	0,0
16		Herav: Utsatt betaling	0,0	0,0
17	Total avlønning (2 + 10)	13,7	10,3	

Tabell 16 - REM2 Spesiell godtgjørelse i 2019

Spesiell godtgjørelse	Garantert bonus		Sign-on-betaling		Sluttpakker	
	Antall ansatte	Totalt beløp	Antall ansatte	Totalt beløp	Antall ansatte	Totalt beløp
Toppledelse	0	0	0	0	0	0
Ansatte som tar betydelig risiko	0	0	0	0	0	0

Ytterligere detaljer om lønn finnes i note 30 i årsregnskapet.

13. Liste over figurer

Figur 1 - Utvikling beregningsgrunnlag.....	6
Figur 2 - Utvikling i rapportert kapitaldekning	8
Figur 3 - ICAAP-prosessen og samhandling	9
Figur 4 - Utvikling i langsiktige ratinger fra Moody's.....	14
Figur 5 - Konsernstruktur	15
Figur 6 - Organisasjonsstruktur	21
Figur 7 - Utvikling brutto mislighold/tapsutsatt i % av brutto utlån (konsern).....	28
Figur 8 - Utvikling volumvektet gjennomsnitt LTV boliglån	31
Figur 9 - Styring av likviditetsrisiko.....	36
Figur 10 - Forfallsstruktur innlån fra markedet.....	37
Figur 11 - Utvikling i LCR og NSFR.....	38
Figur 12 - Likviditetsportefølje fordelt på risikovekt 31.12.19	39
Figur 13 - Styring og kontroll av operasjonell risiko	41

14. Liste over tabeller

Tabell 1 - Kapitalkrav under pilar 1 på ulike tidspunkt oppsummert.....	4
Tabell 2 -Utvikling kapitaldekning konsern	5
Tabell 3 - Beregningsgrunnlag konsern	6
Tabell 4 - Kapitaldekning konsern	7
Tabell 5 - Uvektet kjernekapitalandel konsern	7
Tabell 6 - oversikt over godkjente ratingselskaper banken benytter	14
Tabell 7 – EU LI3 Konsolideringsmetode kapitalkrav for de ulike foretak i konsernet	16
Tabell 8 - Spesifikasjon av kapitalkravet for finansielle selskaper	16
Tabell 9 - Fullt ut konsoliderte finansielle datterselskaper	17
Tabell 10 - Samlede kapitalkrav finansielle selskaper	18
Tabell 11 – Beregnet sensitivitet per tidsbånd ved 2 % parallell endring av rentekurven 31.12.2019	33
Tabell 12 - IRRBB1 – Kvantitativ informasjon om renterisiko på bankboken	33
Tabell 13 - Beregnede effekter valutarisiko 31.12.2019	34
Tabell 14 - Fordeling av likviditetsportefølje på ratingklasse.....	38
Tabell 15 - REM1 Utbetalt godtgjørelse i 2019	45
Tabell 16 - REM2 Spesiell godtgjørelse i 2019.....	45

15. Hovedtyper av ansvarlig kapital

Begrep benyttet	Kort beskrivelse (se forskrift om beregning av ansvarlig kapital for utfyllende informasjon)
Ren kjernekapital	Innbetalt og opptjent egenkapital
Kjernekapital	Ren kjernekapital pluss annen godkjent egenkapital (hybridkapital/fondsobligasjonskapital)
Innbetalt egenkapital	Omfatter innbetalt egenkapital inkl. overkursfond
Opptjent egenkapital	Samlede tilbakeholdte resultater over tid. Omfatter grunnfondet, utjevningsfond, gavefond og annen egenkapital. Utjevningsfondet kan benyttes til utbetaling av utbytte til egenkapitalbevisiere. Gavefondet kan benyttes til utdeling av midler til veldedige formål.
Hybridkapital, herunder fondsobligasjonskapital	Hybridkapital som kan inngå i kjernekapitalen, herunder fondsobligasjonskapital
Ansvarlig lånekapital	Lån med særlige betingelser (tilleggskapital)

16. Vedlegg

Se kvartalsvis vedlegg for oversikt og innhold i tabellene/malene tilknyttet rapporteringskravet beskrevet under punkt 1.4 «Pilar 3».

